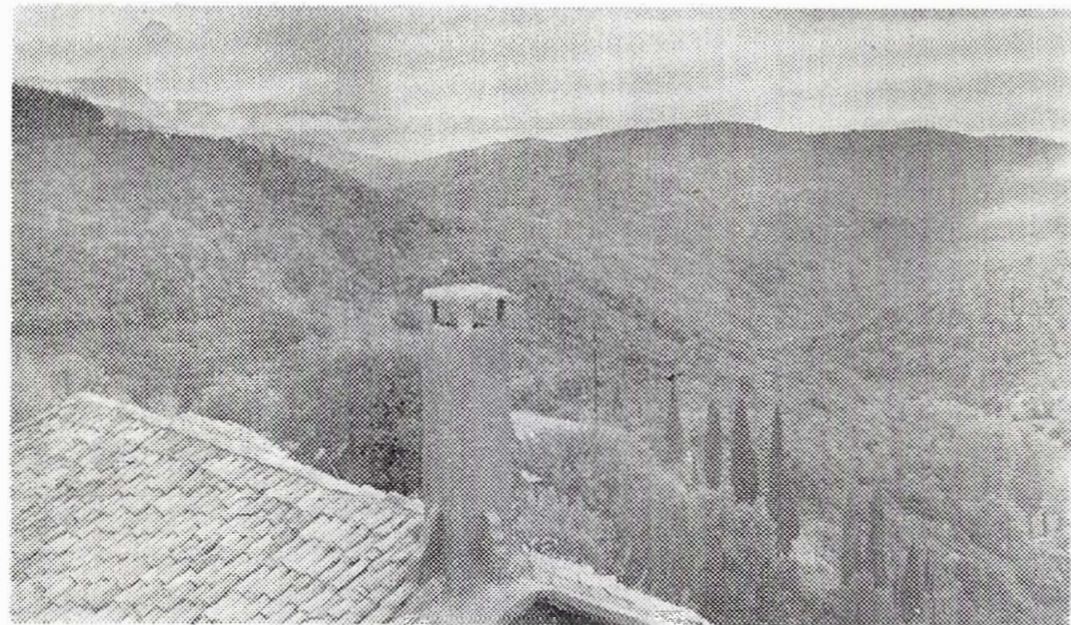

Τὸ Ἴσαρι ἀπὸ τὸ ἔτος 1906 μέχρι τὸ 1966

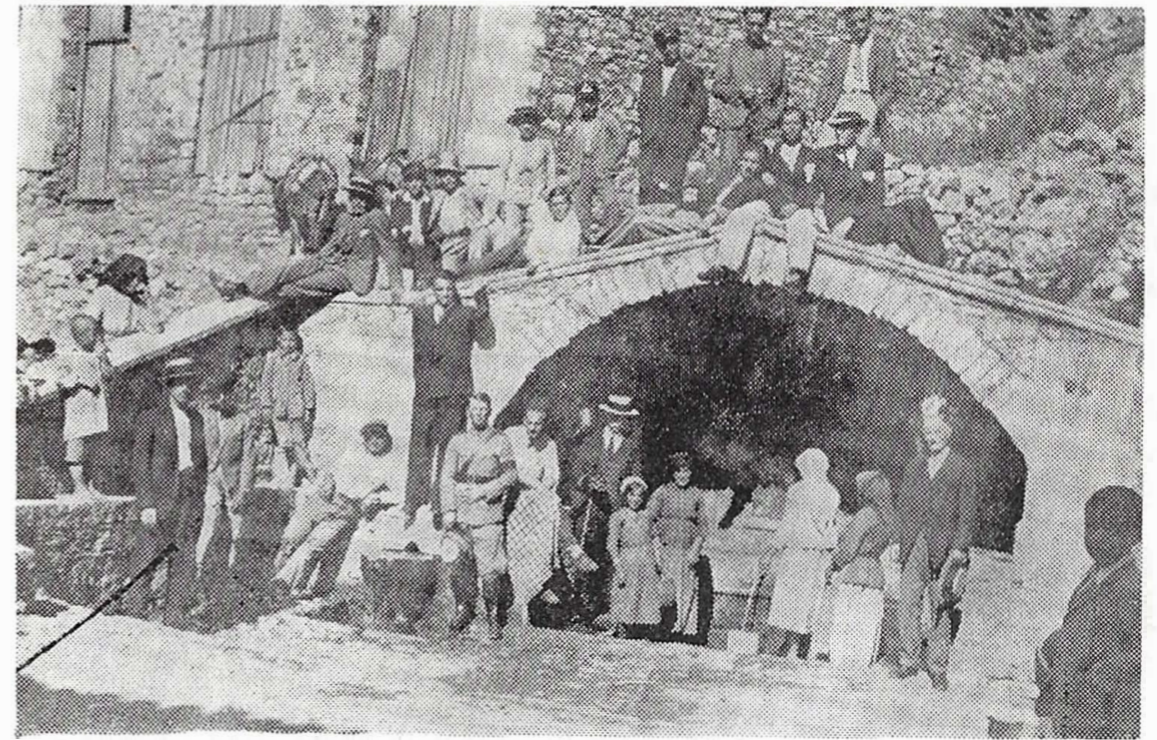
ΟΤΑΝ κατὰ τὸ ἔτος 1906 διωρίσθη εἰς Ἴσαρι ὡς διευθυντὴς τοῦ Δημ. Σχολείου, διαδεχθεὶς τὸν Γρηγ. Κότσιραν, ὁ ὁποῖος μετετέθη εἰς Ἀθήνας, τὸ Ἴσαρι ἦτο μία συγχροτημένη κωμόπολις μὲ πληθυσμὸ ἀνω τῶν 1.500 κατοίκους καὶ τὰς γνωστὰς οἰκογενεῖας τῶν πολιτευομένων, αἱ ὁποῖαι ὄχι μόνον τὰ γενικὰ συμφέροντα τῆς περιφέρειας ἐπροστάτευσαν ἀλλὰ καὶ πολλοὺς κατοίκους τῆς ἀνέδειξαν.

Εἶχε τότε καὶ ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη χρόνια τὸ Δημαρχεῖον, τὸ Εἰρηνοδικεῖον ἄπαξ τοῦ μηνός, τὸ Τηλεγραφεῖον καὶ Ταχυδρομεῖον, τὴν Ἀστυνομίαν, τὸ Δασονομεῖον, τὸ Συμβολαιογραφεῖον, τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον μὲ τρεῖς καθηγητὰς καὶ 80 - 100 μαθητὰς καὶ τὰ δύο δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων μὲ 150 μαθητὰς. Εἶχε τρεῖς ἰατροὺς: τὸν Ἰωάν. Ε. Ἀνδριόπουλον, τὸν Ἀθανάσιον Σιώρην καὶ τὸν Χρῆστον Κυριαζῆν καὶ βραδύτερον τοὺς νεώτερους Νικόλ. Κατριδάνον καὶ Παν. Τραγκαράν. Εἶχε τρεῖς μορφωμένους καὶ σεβασμίους ἱερεῖς: τοὺς Ἀθαν. Σιώρην, Λεωνίδα Οἰκονομόπουλον οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ διδάσκαλοι καὶ τὸν Παναγ. Σακελλαρίου.

Εἶχε ἐπίσης τὸ Ἴσαρι μεγάλην ἐμπορικὴν κίνησιν, διότι ἐκτὸς τῶν κατοίκων καὶ τῶν δημ. ὑπαλλήλων εἰς τὸ Ἴσαρι προσήρχοντο διὰ τὰς προμηθειῶν διάφορα τρόφιμα καὶ ἄλλα εἶδη οἱ κάτοικοι τῶν γειτονικῶν χωρίων Βάστα, Λυκοσούρας (Ἀστάλα), Λυκαίου (Δερμποῦνι) καὶ Χροῦσα. Ἐπὶ πλέον προσήρχοντο καθ' ἡμέραν καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀπὸ τὰ 17 χωριά τοῦ τότε δήμου Λυκοσούρας διὰ τὰς ὑποθέσεις των εἰς τὸ Δημαρχεῖον, τὸ Εἰρηνοδικεῖον καὶ τὴν Ἀστυ-

Ἀποψὶς ἀπὸ Ἴσαρι τοῦ Μεσσηνιακοῦ κάμπου

Ἡ κεντρικὴ βρύση πλημμυρισμένη ἀπὸ... Ἰσαραίους

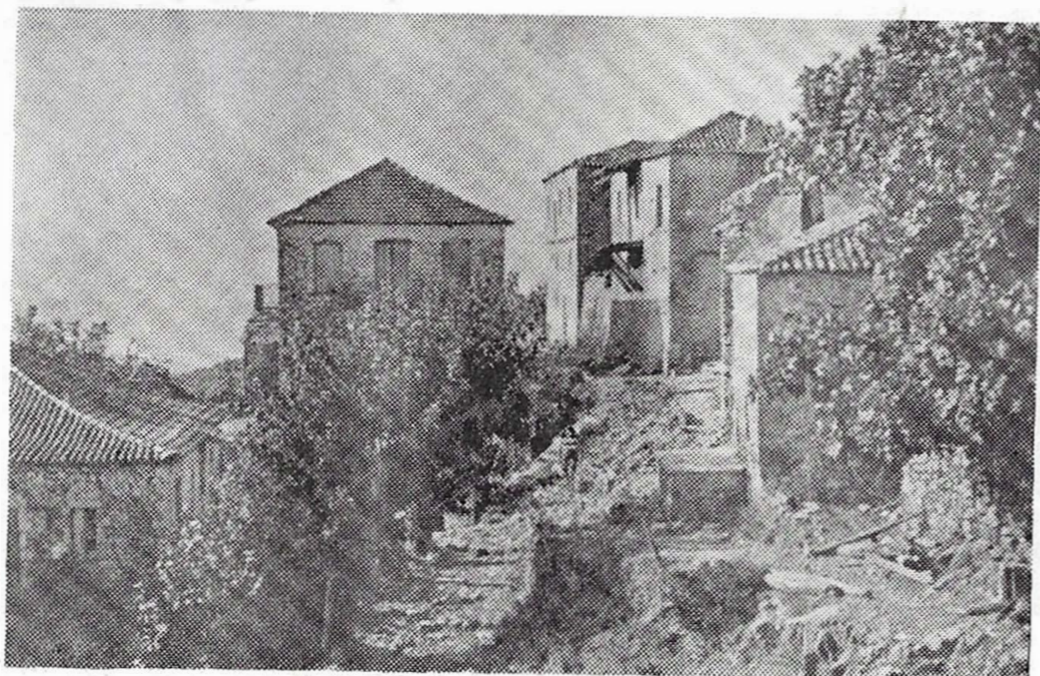
νομίαν καὶ διὰ τὴν σύνταξιν διαφόρων συμβολαίων καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἠγγράζον διάφορα εἶδη.

Ἀκόμη δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἑλλην. Σχολείου ποὺ ἦσαν ἀπὸ τὰ χωριά τοῦ Δήμου Λυκοσούρας καὶ ἀπὸ τὸ Δασοχώριον (Λυκούρεσι) Μεσσηνίας ἀφῆναν ἄρκετὰ χρήματα διὰ τρόφιμα, γραφικὴν ὕλην καὶ τὰ ἐνοίκια ποὺ ἐπλήρωναν διὰ κατοικίαν.

Καταστάματα

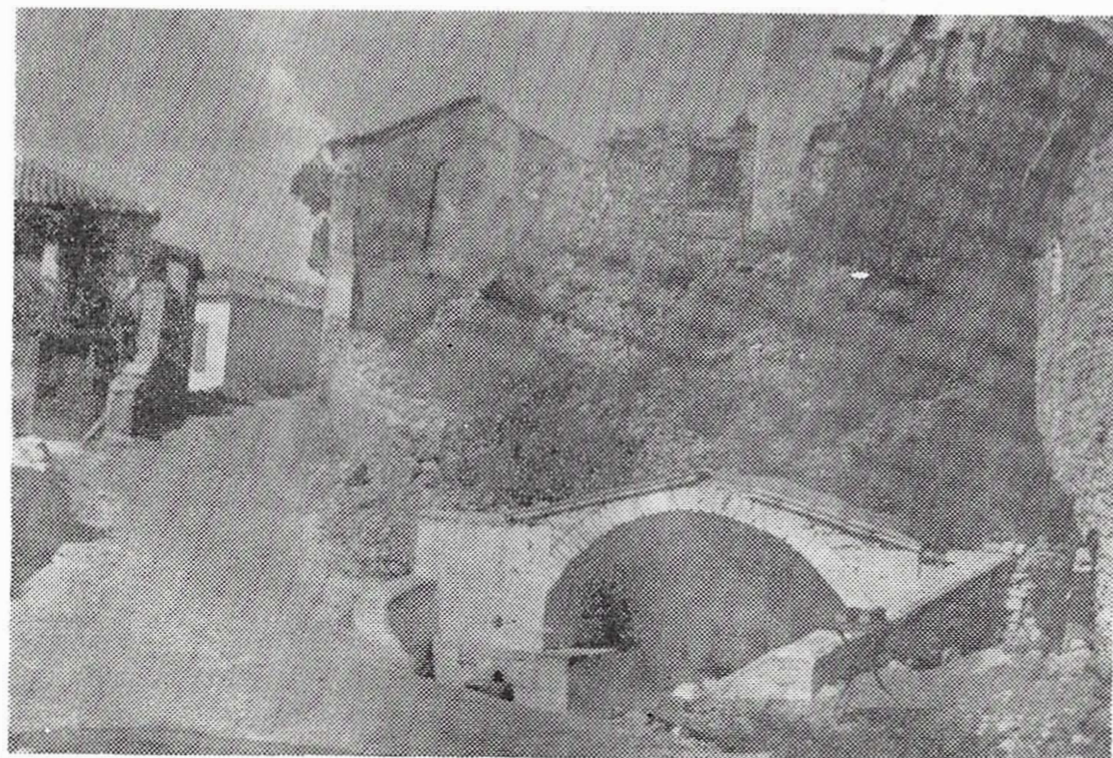
Εἰς τὸ Ἴσαρι ἦσαν πολλὰ παντοπωλεῖα καὶ τὰ περισσότερα καὶ μὲ κρεοπωλεῖον. Ὅπως τοῦ Δημ. Σακελλαριάδη, τοῦ Ἀθαν. Τασιοπούλου μὲ κρεοπωλεῖον, τοῦ Ἀποστόλου Καντῆ, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ἄριστος δικολάβος, τοῦ Ἰωάννου Κότσιρα μὲ κρεοπωλεῖον, τοῦ Ἀθαν. Νιαούρη, τοῦ Παναγ. Τσαντίλη ὁ ὁποῖος εἶχε καὶ ἔτοιμα ὑποδήματα, τοῦ Λουκά Κότσιρα μὲ κρεοπωλεῖον καὶ τοῦ Γεωργίου Μεντῆ μὲ τὸ Σταῦρο Γαλάνη μὲ κρεοπωλεῖον· αὐτοὶ ἐμάζευαν καὶ τὰ δέρματα καὶ ἀπὸ τὰ χωριά. Ἐν συνεχείᾳ ἀνοιξαν παντοπωλεῖα οἱ Ἀσημάκης καὶ Σωτήριος Τίγκας μὲ κρεοπωλεῖον, ὁ Θεόδωρος Γιαλαμάς μὲ τὸ Νικόλ. Μεντῆ μὲ κρεοπωλεῖον, ὁ Παναγιώτης Κουτσουμάρης ὁ ὁποῖος γρήγορα τὸ ἀφῆκε καὶ ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀμερική. Τὸ παντοπωλεῖον αὐτὸ τὸ ἐπῆρε ὁ Χρῆστος Ρούπας ποὺ ἦτο ἐφημεριδοπώλης στὴν Ἀθήνα καὶ ἦτο ὁ πρῶτος ποὺ ἔφερε στὸ Ἴσαρι καραμέλες ἐξ οὗ καὶ τοῦ ἔμεινε τὸ παρεπώνυμο Καραμελάς. Καὶ αὐτὸς γρήγορα τὸ ἐγκατέλειψε καὶ ἐπωλοῦσε πάλι ἐφημερίδες ἀπὸ Καλάμας, Ἴσαρι καὶ Τρίπολι καὶ τ' ἀνάπαλιν, τὸ δὲ παντοπωλεῖον αὐτὸ τὸ ἀνέλαβε ὁ Γεώργ. Βουζίκας.

Ἄλλα παντοπωλεῖα ἦσαν τοῦ Ἰωάν. Πέρρου μὲ καφενεῖον, τοῦ Ἰωάννου Ρούπα ἢ Κολλητήρη. Τὸν ὠνόμασαν Κολλητήρη, διότι ἔφκιανε φανάρια, λυχνάρια, μπρίκια, κρισάρες καὶ ἄλλα εἶδη ἀπαραίτητα διὰ τοὺς κατοίκους. Τοῦ Ἰωάν. Τίτση μὲ κρεοπωλεῖον, τοῦ Βασιλείου Μεντῆ, τοῦ Κώστα Κουτσουμάρη, τοῦ

Τὸ Ἴσαρι μετὰ τοὺς σεισμοὺς

Ἰωάν. Ρούπα, καὶ τοῦ Νικολάου Ρούπα (Σιασιάγκα), τὰ ὅποια γρήγορα διελύθησαν. Καὶ ἐξ ὧν αὐτῶν τῶν παντοπωλείων ὑπάρχει ἓνα μόνον σήμερον τοῦ Σταύρου Γαλάνη μετὰ τὸν Νικόλ. Μεντῆ. Εἶναι καὶ δύο νεώτερα, τοῦ Βασιλείου Παρπαίρη, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ράπτῃς καὶ τοῦ Κων. Κονταξῆ. Ἦτο καὶ ἓνα ἀλευροπωλεῖον τοῦ Περικλῆ Κατριβάνου καὶ δύο ἐμπορικὰ καταστήματα, τοῦ Ἀνδρέα Μεντῆ, ὁ ὁποῖος τὸ διέλυσε καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Ἀθήνας καὶ τοῦ Μεντῆ, τὸ ὅποιον διελύθη κατὰ τὴν Ἰταλο - Γερμανικὴν κατοχὴν. Ὅλα ἐμπορεύματα μετεφέροντο ἀπὸ Καλάμας καὶ Τρίπολιν σιδηροδρομικῶς. Καὶ Ἰσραῖοι καὶ οἱ Λυκοσοῦριοι καὶ οἱ Ὀλύμπιοι ἐταξίδευαν μετὰ τὸ τραῖνο καὶ ἔτσι ὁ Σιδηροδρομικὸς Σταθμὸς ἦτο πάντα γεμάτος ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ ὑποζύγια. Τὸ

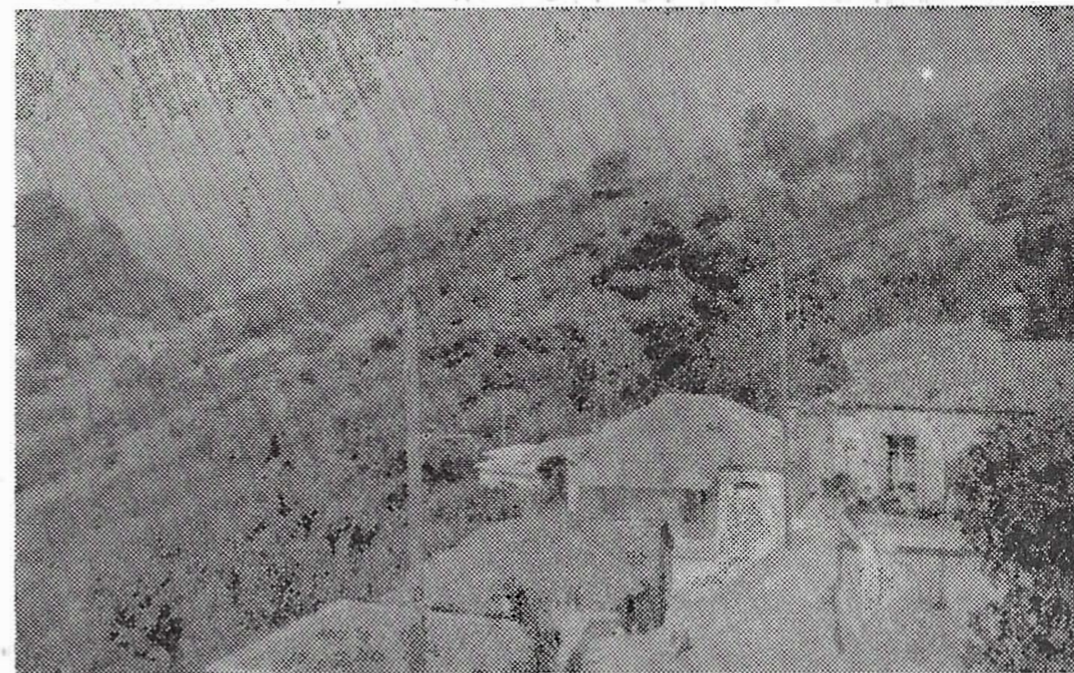
Ἄλλη εἰκόνα τοῦ σεισμοπλήκτου Ἴσαρι

αὐτοκίνητο ἦτο ἄγνωστο. Διὰ τοῦτο ἐζητήθη ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Παπαναστασίου πὺν ἦτο ὑπουργὸς ἐπὶ Κυβερνήσεως Βενιζέλου μία πίστωση καὶ ἔγινε ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς μεταξὺ Ἴσαρι καὶ Σιδ. Σταθμοῦ.

Ἐὰ κρεοπωλεῖα συνεκεντρώθησαν τῇ ἐνεργείᾳ μου καὶ κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Νομαρχίας κατὰ τὸ ἔτος 1920 εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ οἰκήματος, τὸ ὅποιον εἶχε κτισθεῖ ἐπὶ Δημαρχίας Ἰωάν. Κουτσουμάρη, διότι ὅλη ἡ ἀγορὰ ἦτο ρυπαρὰ ἀπὸ τὰ αἵματα καὶ οἱ μυῖγες ἐκάλυπτον καὶ ἐμόλυνον τὰ πάντα.

Διάφορα ἐπαγγέλματα

Ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ Ἴσαρι, ἐκτὸς ἐλαχίστων, ἦσαν γεωργοί, κτηνοτρόφοι καὶ ἀμπελοουργοί. Ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν παρήγαγον ἀρκετὸ σιτάρι καὶ τὸ πλεόνασμα τὸ ἐπωλοῦσαν στὴ Μεσσηνία μετὰ 30 ἕως 40 λεπτὰ τὴν ὀκά. Εἰς τοὺς περισσοτέ-

Μία πλευρὰ τοῦ Ἴσαρι μετὰ ὡραία θέα

ρους ἔμωσ δὲν ἐξήρχον τὰ εἰσοδήματά των, δι' ὅλον τὸ ἔτος καὶ ἐχρεώνοντο διὰ νὰ ἀγοράσουν ἀραβόσιτον καὶ συντηρήσουν τὴν οἰκογένειάν των. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἔβαινε ὁ δρόμος γιὰ τὴν Ἀμερικὴ ἔφευγαν ὁ ἓνας κατόπιν τοῦ ἄλλου.

Λίγοπρόβατα εἶχαν πολλοὶ καὶ πολλὰ. Ἴσως ὁ ἀριθμὸς των κατὰ τὸ 1906 νὰ ὑπερέβαινε τὰ 15.000 (ἐκτὸς τῶν οἰκοσίων - μαρτίνες).

Πλὴν ὅμως ἀπὸ τὸ ἀφθονὸν γάλα πὺν ἔπαιρναν, ἐλάχιστα χρήματα εἰσέπραττον καὶ μόνον ἀπὸ τὸ βούτυρο, πὺν ἐπωλοῦσαν στὴ Μεγαλόπολι εἰς ἐξευτελιστικὰς τιμὰς μετὰ 6 - 10 δραχ. τὴν ὀκά.

Μετὰ τὸ ἄλλο γάλα ἔπηζαν τυρὶ πὺν τὸ ἔθωναν σὲ τουλούμια (δέρματα προβάτων) καὶ ἄρμη γιὰ τὴν οἰκογένειάν τους καὶ ἄλλο τὸ ἔτρωγαν, διότι δὲν ἤξευραν νὰ τὸ συσκευάζουν τὸ τυρὶ σὲ θαρέλια καὶ νὰ τὸ πωλοῦν εἰς Μεγαλόπολιν, Καλάμας καὶ Τρίπολιν.

Ἀμπέλια εἶχαν ὅλοι οἱ Ἰσραῖοι μεγάλα καὶ καλὰ ἀπὸ τὰ ὅποια ὄχι μόνον ἐγέμιζαν πολλὰ θαρέλια (θαγένια) ὁ καθένας μετὰ μουστο, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπερίσσευε καὶ τὸν ἐπωλοῦσαν εἰς τοὺς Βασταίους. Δερμπουναίους καὶ Χωρεμαίους μετὰ 30 - 50 λεπτὰ τὴν μπότσα (2 ὀκάδες καὶ 100 δράμια)!

Δι' αὐτὸ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνη ἦσαν καὶ πολλοὶ μπεκρηδες στὸ Ἰσαρι ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Ὁ δὲ Νικήτας Σιώρης ἐβγήκε Δήμαρχος, διότι στὸ ὑπόγειο τοῦ σπιτιοῦ του, ποῦ ἦτο καὶ στὸ δρόμο, εἶχε πολλὰ θαγένια γεμάτα μὲ ἄριστο κρασί καὶ ἔπαιρνε ὄχι μόνον ὄλους τοὺς κρασόφιλους Ἰσαραίους, ἀλλὰ καὶ ὄλους τοὺς ξενοχωρίτας ποῦ ἤρχοντο στὸ Ἰσαρι γιὰ ὑποθέσεις των, τοὺς ἐπήγαινε στὸ ὑπόγειο καὶ ρουφάγανε ἀπὸ 2 - 3 ποτήρια ὁ καθένας. Μὲ ψυχικὴν ἀγαλλίασιν «αἷμα νὰ γίνῃ» ἔλεγαν καὶ ἀπήρχοντο γελῶντες καὶ χαίροντες.

Καὶ τώρα (1966) στὰ ἀμπέλια ἐφύτρωσαν κουμαριές κι' ἀφάνες, στὰ χωράφια μεγαλώνουν οἱ πέτρες καὶ τὰ γιδοπρόβατα τὰ ἔφαγαν οἱ λύκοι! Ἐρήμωσις καὶ φτώχεια κατοικοῦν. Οἱ νέοι καὶ οἱ νέες φεύγουν γιὰ Γερμανία, Καναδᾶ καὶ Αὐστραλία γιὰ μιὰ καλύτερη ζωὴ.

Εἰς τὸ Ἰσαρι πολλοὶ ἐκτὸς τῶν κτημάτων ποῦ εἶχον, ἤσκολοῦντο καὶ μὲ ἄλλα ἐπαγγέλματα. Ἦσαν σιδηρουργοί, μαραγκοί, ὑποδηματοποιοὶ καὶ κουρεῖς. Σιδηρουργοὶ ἦσαν οἱ Πέτρος Ἐηρόκωστας, Γεώργιος καὶ Βασίλειος Ἐηρόκωστας καὶ Ἀριστείδης Ρούπας. Τώρα εἶναι μόνον ἕνας ὁ Νικόλαος Ἐηρόκωστας. Ἦτο καὶ ἕνας καλαντζῆς ὁ Νικολῆς Ζιόμπολας.

Μαραγκοὶ ἦσαν στὸ Ἰσαρι οἱ ἀδελφοὶ Ἀπόστολος, Νικόλαος καὶ Ἀλέξιος Ἀποστολόπουλοι (Πατσατζῆδες), οἱ ἀδελφοὶ Νικόλαος καὶ Βασίλειος Κουτσουμάρη καὶ Ἰωάννης Γκιμίσης (Τσανόγιαννης). Σήμερα εἶναι ὁ ἀναδεκτὴς μου Ἀνδρέας Λυμπερόπουλος καὶ οἱ ἐκ Βάστα Ἀθανάσιος Μπάκας καὶ Σταῦρος Μητρόπουλος. Ἦτο καὶ ἕνας θαγενᾶς καὶ κατασκευαστὴς ὑδρομύλων ὁ Πάνος Ρούπας ἢ Κακαβούλας καὶ ὁ μυλωνᾶς Γ. Πέρρος (ἢ Κουμουτσος) ποῦ ἦτο καὶ κουτσὸς καὶ ὡς ἄλλος Ἴντζαίος μὲ πετυχημένα ποιήματα ἐσατύριζε ὄλες τὶς κουτοπονηρίες ἢ τὶς δλακειές καὶ τὰ διάφορα παθήματα τῶν Ἰσαραίων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.

Ἐποδηματοποιοὶ ἦσαν οἱ Νικόλαος καὶ Δημήτριος Τσαντίλης, ὁ Ἰωάννης Μασούρας, οἱ ἀδελφοὶ Παπαθεοδώρου καὶ οἱ ἀδελφοὶ Δημ. Λάμπρου. Ἦσαν καὶ δύο κουρεῖα τοῦ Πάνου Ντόρντα καὶ τοῦ Νικολ. Ρούβαλη. Τώρα εἶναι ἕνα, τοῦ Ἀνδρέα Ρούβαλη - Γιαννοπούλου.

Τὸ Ἰσαρι εἶχε καὶ γιὰ τοὺς γάμους, τὰς ἑορτὰς τῶν Ἀπόκρεω καὶ τοῦ Πάσχα ποῦ ἐγίνοντο οἱ χοροὶ στὸ Ἄλωνι, στὶς σχολικὲς ἐκδρομὲς καὶ στὸ ὠραῖο πανηγῦρι ποῦ ἐγίνετο μὲ πλῆθος κόσμου ἀπὸ ὅλα τὰ χωριά μὲ τοὺς ὀβελίας (ψητὰ ἀρνιά) καὶ τὶς γουρνοπούλες στὶς 9 Μαΐου εἰς τὸ ἐξωκλήσι Ἁγίου Νικόλαος, καὶ τοὺς ὀργανοπαίχτας του. Τὸν Ἀριστείδη Ἐηρόκωστα, τοὺς ἀδελφοὺς Δημ. καὶ Ἀθανάσιον Οἰκονομόπουλον, τὸν Ἀθανάσιον Σιώρη καὶ τὸν ἀμίμητον στὰ καλαμπούρια καὶ γκριμάτζες λαουτιέρη Χρ. Καραμελᾶν.

Αὐτὸ ἦτο τὸ Ἰσαρι, μὲ τὸ ὁποῖον τόσο συνεδέθη καὶ τόσο ἠγάπησα, μέχρι τὸ 1941 ὅποτε ἐνέσκηψε ὡς χολέρα ἢ κτηνώδης Ἰταλογερμανικὴ κατοχὴ. Καὶ ἡ ἐρήμωσις τοῦ χωριοῦ ποῦ ἔφθασε εἰς τοιοῦτον θλιβερὸν θαθμόν, ὥστε ὅταν κατὰ τὸ 1962 ἐπήγα στὸ Ἰσαρι καὶ ἀντίκρισα τὰ 150 ἀδειανὰ καὶ ἐρειπωμένα σπίτια τόσοσιν συνεκινήθη, ὥστε ὅταν δυὸ τρεῖς περίλυποι γέροι μοῦ ἔσφιζαν τὸ χέρι ἐδάκρυσαν.

Α. ΜΠΟΖΙΩΤΗΣ

Ἀναμνήσεις

Ἡ ΖΩΗ ΣΤΟ ἸΣΑΡΙ ΠΡΟ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ 1900

ΓΡΑΦΟΝΤΑΣ γιὰ τὸ Ἰσαρι, αἰσθάνομαι τὴν ἐπιθυμίαν νὰ δώσω γιὰ ὅσους διαβάσουν τὸ βιβλίον αὐτὸ — ποῦ θὰ μείνη μοναδικὸν μνημεῖον — μίαν εἰκόνα ζωῆς καὶ σφρίγγους, ποῦ ἐγνώρισε τὸ χωριὸ ἀπὸ τοῦ 1860 - 70 μέχρι καὶ τῶν πρώτων δεκαετηρίδων τοῦ 20οῦ αἰῶνος.

Νομίζω πῶς, ἐγὼ ποῦ γεννήθηκα τὸ 1891 καὶ ἔχω ἀναμνήσεις ἀπὸ τοῦ 1897 καὶ ἐντεῦθεν, πρόλαβα τὸ Ἰσαρι σὲ σχετικῶς καλὰ χρόνια.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ κυρίως ἀπὸ τοῦ 1850 καὶ ἔπειτα, ἄρχισε τὸ χωριὸ μας νὰ ἀναπτύσσεται καὶ ὁ πληθυσμὸς του νὰ αὐξάνη.

Οἱ γέροντες τοῦ 1900, ποῦ ἦσαν ἀρκετοί, εἶχον γεννηθῆ περι τὸ 1850. Θυμοῦμαι ὅτι στὶς περισσότερες οἰκογένειες, ἐκτὸς τῶν παιδιῶν ἢ τῶν γονέων, ὑπῆρχον ἀπὸ 2 - 3 νεώτεροι ἔγγαμοι ἢ ἄγαμοι καὶ ἀρκετὰ ἐγγόνια. Πρὸ τοῦ 1880 - 1890, τὸ χωριὸ εἶχε ἀρκετὰ ἀναπτυχθῆ εἰς πληθυσμόν. Οἱ κάτοικοι εἶχον ἀποκτήσει κτήματα, εἶχον φυτέψει ἀμπέλια καὶ ὀπωροφόρα δένδρα. Τὸ βουνὸ τοῦ Χροῦσα, ποῦ ἦσαν τὰ σιταροχώραφα, τότε ἐξημερώθη.

Τὰ κτήματα ἔφταναν ἕως τὸ «Ἑλληνικό», κοντὰ στὸ Δεσύλλα, κοντὰ στοὺς Χράνους, στὸ Κούρταγα, στὸ Δεδέμπει, στὸ Δεληχασάνι, στὸ Ἀστάλα. Τὰ χωριά Χροῦσα καὶ Δεληχασάνι περιεκυκλοῦντο ἀπὸ Ἰσαραίικα κτήματα.

Ἦσ' ὅλον ὅτι καλλιεργούμεναι περι τὸ Ἰσαρι ἐκτάσεις ἦσαν πολὺ μεγάλαι, ἢ παραγωγὴ δὲν ἦτο ἀντιστοιχῶς μεγάλη, λόγῳ τοῦ ἀγόνου καὶ ὀρεινοῦ τοῦ ἐδάφους.

Ἔτσι ἐγεννήθη ἡ Μετανάστευσις τῶν κατοίκων.

Πρὸ τοῦ 1850 οἱ ἀδελφοὶ Θεοδωράκης καὶ Παναγιώτης Ἰσαγκόγιωργας, ἀπὸ τὸ Ζαγκλακὸρεμα (Πετροβοῦνι) εὐρίσκονται καλοὶ ἔμποροι: στὴν ὁδὸν Αἰόλου τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ τούτους ἀκολούθησαν ἄλλοι συγγενεῖς των εἰς Ἀθήνας, οἱ ὅποιοι ἐπεδόθησαν εἰς διαφόρους βιοποριστικὰς ἐργασίας.

Τότε, περίπου μετὰ τὸ 1850, ἔχομεν τοὺς πρώτους Ἰσαραίους ἐπιστήμονας, ἕως τοὺς πρώτους τῆς ἐπαρχίας μας. Ὁ Ἀθαν. Κατριβάνος υἱὸς τοῦ πολεμιστοῦ (Φαλαγγίτου) Ἀλέξη Κατριβάνου, γίνεται δικηγόρος καὶ ἐν συνεχείᾳ σχεδόν, βουλευτὴς, ἐκλεγείσ καὶ τὸ 1909, λόγῳ ἡλικίας, προσωρινὸς πρόεδρος τῆς Βουλῆς, ἀποθανὼν τὸ 1913 - 14. Οἱ υἱοὶ τοῦ πολεμιστοῦ γεροσιαστοῦ Δημ. Σακελλαριάδη Κωσταντῆς γίνεται ἰατρός, ὁ Γεώργιος, φαρμακοποιὸς καὶ πρῶτος διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς Μεγαλοπόλεως, ὁ Ἀθανάσιος, δικηγόρος - βουλευτὴς καὶ 2 - 3 ἄλλοι εἶχον σχετικὴν μόρφωσιν.

Ἀπὸ τοῦ 1880 καὶ 1890 ἀρκετοὶ οἱ βιοπαλαισταὶ εἰς Ἀθήνας, κυρίως ἐφημεριδοπῶλαι καὶ μικροεπαγγελματίαι.

Μετὰ τὸ 1895 - 97, πὺ ἀρχίζω νὰ ἔχω τὶς πρῶτες παιδικὲς ἀναμνήσεις, θυμᾶμαι πολλοὺς πὺ ἤρχοντο κατὰ διαστήματα στὸ χωριό, κυρίως τὸ Πάσχα, καὶ ἔδιδαν ζωήν. Πρὸ παντὸς οἱ νέοι ἔφερον καὶ τὰ θεγγαλικὰ διὰ τὸν Ἐπιτάφιον καὶ τὰ βαρελόττα, τὰ ὁποῖα μαζὶ μὲ τὶς τρακατροῦκες χαλοῦσαν τὸν κόσμον. Καὶ ἦτο πολὺς ὁ κόσμος. Τὶς γιορτὲς τῶν ἀπόκρεω ἢ τὸ Πάσχα ἐγίνοντο μεγάλοι χοροὶ καὶ συνεκεντροῦντο ὅλοι γύρω καὶ πέριξ τοῦ ἀλωνιοῦ, ἀκόμη καὶ οἱ τσοπάνηδες καὶ τὰ τσοπανάκια.

Τὶς γιορτὲς, Κυριακὲς πρῶι καὶ ἀπόγευμα ἔβγαιναν οἱ ἄντρες καὶ οἱ νέοι στὴν ἀγορὰ καὶ ἔκαναν παρέες - παρέες. Καμμιά φορὰ ἐγίνετο καὶ κάποια μικρὰ παρεξήγησις καὶ ἀμέσως εὐρίσκοντο γύρω ἀπὸ κάθε συμπλεκόμενον 15 - 20 ἀδελφοξαδέλφια.

Σὲ κάποια τέτοια συμπλοκή, τὰ πρῶτα χρόνια μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ὅπως διηγοῦντο, ἓνας νέος Δ. Κατριθᾶνος εἶχε μαχαιρῶσει κάποιον Ντόρνταν (Σιψᾶν). Ἀλλὰ καὶ οἱ Ντορνταῖοι μαχαιρῶσαν τὸν Δημήτρη, στὸν ὁποῖον ἔλεγε ἢ μάνα του: — Σὲ πονάει Δημήτρη μου, ἔτσι πονοῦσε καὶ τὸν Σιψᾶν!

(Κάποιος Σιψᾶς ἔφυγε πρὸς τὴν Μεσσηνίαν (Ἀσλάναγα) καὶ κατὰ τὸ 1912 ἦλθε στὸ Ἴσαρι ἓνας μορφωμένος ἱερεὺς Παπασιψᾶς, ἐλειτούργησε στὴν ἐκκλησία, ἤθελε μάλιστα νὰ μείνῃ καὶ ὡς ἱερεὺς...).

Τὸ χωριό εἶχε πολλὰ παιδιὰ καὶ ὅσα δὲν ἔφυγαν γιὰ τὴν Ἀθήνα καὶ δὲν ἤσυχολοῦντο καὶ σὶς ἐργασίαι, ἀπετέλουν τὴν παρέα τῶν γλεντζέδων τοῦ χωριοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ὁ Χαρ. Π. Χαραλαμπόπουλος, ὁ Κωστῆς Θ. Σακελλαριάδης, ὁ Ἀθ. Π. Κατριθᾶνος (Χαντζαρούλας), ὁ Χρ. Ἀν. Τσισιόπουλος, ὁ Ἀθ. Παπακαρμύρης κ.ἄ.

Δὲν ἔλειπαν, πρὸ τοῦ 1900, καὶ αἱ διαμάχαι καὶ οἱ σκοτωμοὶ μετὰ τῶν Ἰσαριῶν.

Πρὸ τοῦ 1890, ὁ Χαρ. Π. Χαραλαμπόπουλος, σὲ παιγνίδια τσακώθηκε μὲ τὸν συνομιλήκόν του Ζιόμπολα, παιδὶ τοῦ γερο Ζιομπολόγιαννη, τὸ ἐμαχαιρῶσε, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ πεθάνῃ.

Τὸν ἴδιον περίπου καιρὸ ἓνα παιδὶ τοῦ γέρο Πανάγου Σάρρα, ὁ Θανάσης, πὺ δούλευε σὲ σιδηρουργεῖον — νομίζω τοῦ Μαστρογιάννη — ἔκανε ἓνα ἀστεῖον στὸν Παναγῆ Κυρ. Ρούπαν (Κούγιαν). Δηλ. μὲ τὰ μουντζουρωμένα χέρια του ἐμουντζούρωσε τὸν Κούγιαν καὶ ἐκεῖνος, προσβληθεὶς φαίνεται, πῆρε τὸ ντουφέκι ἀπὸ τὸ σπίτι του καὶ τὸν ἐσκότωσε.

Ἄλλο θλιβερὸ γεγονός ἐλαβε χώραν τὸ 1893 - 94, ὅτε ὁ Πᾶνος Πέρρος (Ντουνουῦκος), φιλονικήσας μὲ τὸν ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρόν του Νικολὸ Βελῆ (Καφάλην), πάππον τοῦ Γ. Δ. Βελῆ (Μπίρμπιλα), τὸν ἐσκότωσε στὸν λιγὸ τοῦ Ν. Σακελλαριάδη (Ἐύστρα), σὶς «Ράχες». Διεφώνησαν μετὰξὺ τους ποιὸς νὰ «πατήσῃ» πρῶτος τὰ σταφύλια του στὸν λιγὸ τοῦ Ἐύστρα.

Μετὰ τὸ 1900, ἦτοι τὸ 1917, ὁ Βασ. Γ. Κωστόπουλος (Κουτσαδάμης) διὰ λόγους «τιμῆς», ὡς ὑπέθετε, ἐφόνευσε ἓνα ἀγόρι καὶ ἓνα κορίτσι τοῦ γέρο Σπήλιου Σταμάτη (Σταματοπούλου).

Τὸ Ἴσαρι, παρὰ τὸ ἄρεινόν καὶ ἄγονον τοῦ ἐδάφους του, εἶχε ἀναπτύξει καλὴν παραγωγὴν δημητριακῶν, πρῶιμων καὶ δψίμων, διότι εἶχε μιὰν ἀπέραντη ἔκτασιν.

Ἐἶχε ἄφθονα κηπευτικά, φρούτα ἐξαιρετά (σῦκα, ἀχλάδια, σταφύλια κλπ.), τὰ ὁποῖα ἐπωλοῦντο εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Ἴσαρι.

Ἀφήνω τὴν ἐξαιρετικὴν παραγωγὴν κρασιοῦ, τοῦ ὁποῖου ἐγίνετο μεγάλη κατανάλωσις εἰς τὰ σπίτια καὶ μαγαζιά. Ἐλάχιστοι ἐπωλοῦσαν εἰς ξένους, καὶ κυρίως ὁ Νικήτας Σιώρης ἀπὸ τὸ ὠραῖο ἀμπέλι του σὶς «ἀγριλιές».

Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀσχοληθῶ περισσότερο μὲ τὴν κτηνοτροφίαν. Ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἰσαριῶτες εἶχον στάνες, γιὰτὶ ἀπ' αὐτὲς ὑπῆρχε ἢ πρῶτη καὶ καλύτερη πηγὴ εἰσοδήματος καὶ διατροφῆς τῶν οἰκογενειῶν. Πολλοὶ εἶχον στάνες πὺ ἔφθαναν τὰ 300 - 400 γιδοπρόδατα. Οἱ Κατριθᾶναῖοι, οἱ Σιωραῖοι, οἱ Δρακαῖοι, οἱ Ζερβαῖοι, οἱ Ζιομπολαῖοι, εἶχαν τὰ στανοτόπια τους πέραν τῆς Παναγίας, οἱ Τογκαῖοι, Τιγκαῖοι, Καραλαῖοι, Ρουμβουτσαῖοι, Τσαγκογιωργαῖοι, Πουλαῖοι στὰ Ζαγκλακορέματα, οἱ Σακελλαραῖοι στὸ Ἑλληνικό, οἱ Τσαντιλαῖοι στὴν Ἀγριακόνα, οἱ Κυριαζαῖοι περὶ τὸν σιδ. Σταθμὸν, οἱ Σταματαῖοι, Κονταζαῖοι, Ντορντραῖοι, Ρουβαλαῖοι, Βουζικαῖοι, Ναναῖοι σὶς χαράδρες κούμαρα μέχρι Ἁγιο Νικόλα, Χροναῖοι, Λαμπραῖοι, Τζεμαῖοι, Γιαλαμαῖοι, Ρουσσαῖοι, Τσουτσουμπραῖοι στοῦ Χροῦσα τὸ βουνό, οἱ Τιτσαῖοι στὸ Βοῖθόντα, οἱ Ἀντωναραῖοι, Σταθαῖοι καὶ Ζαμπουκαῖοι στὸ Κουβέλι. Ὅμοιως οἱ Σιμυρναῖοι, οἱ Ρουμβουτσαῖοι, Βελαῖοι, Μενταῖοι σὶς ρεματιὲς πίσω ἀπὸ τὸν Ἁγιο Θανάση, πρὸς τὰ «στουρνάρια».

Σὰν πλησίαζε τὸ καλοκαίρι, ἀρχίζαν νὰ ἀνεθαίνον τὰ κοπάδια ἀπὸ τὰ χειμαδιὰ στὰ ἄρεινά. Καὶ ἦσαν πολυάριθμα τοῦ Θ. Ι. Σιώρη (Σελούλια), τοῦ Ἰω. Γ. Σιώρη (Κόλια) τῶν Καλογεραίων (Σιωραίων), τοῦ Ἀλέξη Κατριθᾶνου, τὰ Σακελλαραῖκα κ.ἄ. Γιὰ μᾶς τὰ παιδιὰ ἦταν τότε σὰν πανηγύρι πὺ τὰ βλέπαμε. Καὶ ὑπῆρχε καὶ τὸ ἐπόμενο τραγοῦδι:

Γρήγορα νὰ ἔρθῃς ἀνοιξή, γρήγορα καλοκαίρι
νὰ βγοῦν οἱ βλάχοι στὰ βουνά, νὰ βγοῦν καὶ οἱ βλαχοπούλες
νὰ βγῆ καὶ ἡ Παναγιώταινα, στὸ ἄλογο καβάλλα
μὲ τὰ κατσίκια στὴν ποδιά καὶ τ' ἄρνια στὰ χέρια...

Καὶ ὅταν ξεβγαίναμε ἀργότερα, περὶ τὸ Πάσχα, στὰ κτήματα καὶ περνοῦσαμε στὰ διάφορα στανοτόπια, ἦταν ὠραῖα ν' ἀκοῦς τὰ βελάσματα τῶν προβάτων σὰν γύριζαν ἀπὸ τῆ βοσκῆ, νὰ δλέπησ τ' ἄρνια καὶ κατσίκια μέσα στὰ πράσινα γρασίδια νὰ τρέχουν γιὰ βύζαγμα. Καὶ ἔλα αὐτὰ μέσα σὲ μιὰ ὀργιώδη βλάστησι.

Ποιὸς θὰ πιστεύσῃ ὅτι τὸ ἐρειπωμένο αὐτὸ χωριὸ ἔβγαλε ἐπιστήμονας καὶ βουλευτάς, εὐθὺς σχεδὸν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Καὶ ἦσαν αὐτοὶ 20 - 30 μέχρι τὸ 1890 καὶ ἔκτοτε, καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1900 ἕως τὸ 1930 ἀνῆλθον εἰς πλέ-

ον τῶν 100. Δικηγόροι, ἀρεοπαγῖται, ἰατροί, φαρμακοποιοί, ἀξιωματικοί, ἔμποροι, ἐπιχειρηματίαι, ὑπάλληλοι κλπ.

Εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν νέων ἐβοήθησε πολὺ (κυρίως οἰκονομικῶς) ἡ μετανάστευσις εἰς Ἀμερικὴν. Ἐφυγαν πολλοὶ νέοι, καὶ μάλιστα παιδιὰ 12 ἐτῶν, εἰς Ἀμερικὴν, ὅπου 5 - 6 ἔγιναν ἐπιστήμονες, σήμερα δὲ πλέον τῶν 100 νέοι, παιδιὰ Ἰσραϊῶν μεταναστῶν, ἐμορφώθησαν καὶ ἔγιναν ἐπιστήμονες ἢ ἐπιχειρηματίαι.

Οἱ μετανάσται μετὰ τὸ 1902 - 3 ἄρχισαν νὰ ἔρχωνται γιὰ λίγο καιρὸ. Οἱ Μεντῆδες ἦλθον τὸ 1904 καὶ ἔμειναν γιὰ πάντα. Ἐδημιούργησαν μαγαζιά στὸ χωριὸ μὲ ὅλα τὰ εἶδη, ἀποθήκας ξυλίας καὶ οἰκοδομικῶν ὑλικῶν. Ἐδωσαν οἰκονομικὴν ὄψιν, πρόοδον καὶ πολιτισμὸν εἰς τὸ Ἰσαρι.

Ἐνθυμοῦμαι πὼς ὁ τότε (1904 - 1905) σχολάρχης μας Κ. Παπασπυρίδης (ἐκ Δημητσάνης) ἐξεφράζετο μὲ τὰ καλύτερα λόγια διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ ἐκπολιτιστικὴν δραστηριότητα τῶν ἐπανακαμπτόντων ἐξ Ἀμερικῆς Ἰσραϊῶν, π.χ. τοῦ Κ. Δρακοπούλου (Πονηροῦ), Κ. Σεντῆ καὶ ἰδίως τῶν Ἀνδρέα καὶ Βασιλείου Δ. Μεντῆ.

Ὁ ἐρχομὸς των ἦτο σωστὸ πανηγύρι. Ἐπηκολούθησαν γάμοι τῶν Μενταίων, τοῦ Γ. Σωτηροπούλου, τοῦ Ἰ. Δ. Πέρρου κλπ.

Ὅταν σχολοῦσε ἡ γεμάτη μὲ κόσμον ἐκκλησία, μὲ τοὺς ἱερεῖς Παπᾶ - Καρμίρη, Παπαλεωνίδαν - Οἰκονομόπουλον, Παπαθανάσην Σιώρη, Παπασημάκη καὶ Καντῆν, οἱ Ἀμερικᾶνοι περιεστοιχίζοντο ἀπὸ ὄλους γιὰ νὰ εἰποῦν νέα ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰσραϊῶν μετανάστas, πού ἔφθαναν τοὺς 600.

Μετὰ τὸ 1905 ἕως τὸ 1912 αἱ ἀφίξεις τῶν μεταναστῶν ἐξ Ἀμερικῆς ἦσαν συχνότεραι καὶ τὰ πανηγύρια καὶ γλέντια περισσότερα.

Εἶναι κατώτερον πάσης περιγραφῆς ὅ,τι ἔγινε ὅταν ἀφίχθησαν ἐξ Ἀμερικῆς οἱ Ἰσραῖοι διὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1912. Κάθε ἡμέρα ἔφθαναν παρέες - παρέες.

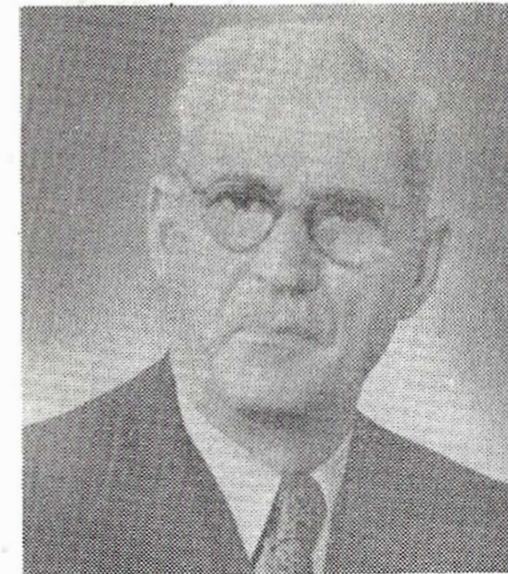
Ἐκ τῶν πρώτων ἦλθε ὁ Παντελῆς Παπαθανάση Σιώρης, λοχαγὸς Γαριβαλδινός, οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Γεώργιος, Βασίλειος καὶ Νικόλαος Γιαννάκη Ρούσσου, ὁ Ἄθαν. Λουκά Κώτσιρας, ἐπιλοχίας Γαριβαλδινός, ὁ Κων. Ἰ. Ρούσσος, ὁ Ἰωάν. Ν. Καραλῆς, ὁ Ἡλ. Θ. Σιώρης, ὁ Ἀλέξ. Γ. Ζιόμπολας, ὁ Στάθης Ν. Σμυρνῆς, ὁ Χρ. Α. Σμυρνῆς, ὁ Χρ. Φ. Βελῆς, ὁ Βασ. Ἰ. Δρακόπουλος, ὁ Ἡλ. Πέτρου Γιαλαμᾶς (φονευθεὶς εἰς τὸν Βουλγαρικὸν πόλεμον), ὁ Χρ. Ἀθ. Στάγκας, ὁ Θεόδ. Ν. Σακελλαριάδης, ὁ Ἰω. Π. Λάμπρος κ.ἄ.

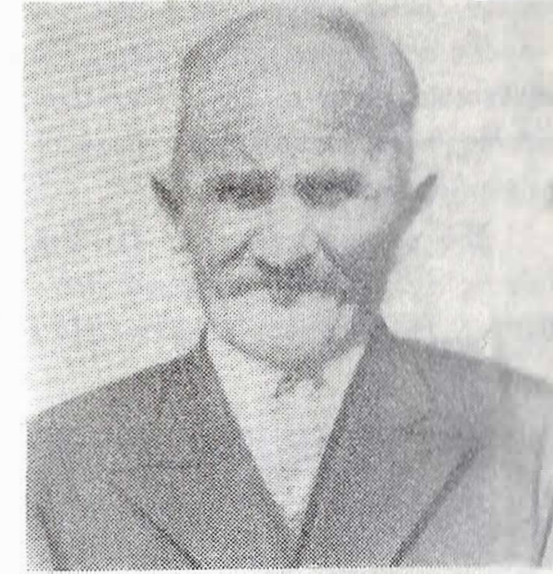
Τὸ χωριὸ παλαιὰ εἶχε ἀρκετὰ μαγαζιά. Στὸ κάτω μέρος ἦτο τοῦ Θανάση Τρασιοπούλου, δίπλα σχεδὸν τοῦ Βασ. Μεντῆ - Ἀσημ. Τίγκα, ἐν συνεχείᾳ δεξιὰ τοῦ Ἡρακλῆ Ἀποστολοπούλου καὶ Ἰω. Ζορμπᾶ. Στὸ οἶκημα Ἰ. Σιώρη εἶχε μαγαζὶ ὁ Νικ. Ἰσαντίλης. Πιὸ πάνω οἰνοπωλεῖον τοῦ Θεμ. Χρόνη. Ἀπέναντι καὶ παραπλευρῶς τοῦ καφενεῖου Σολᾶ εἶχε μαγαζὶ ὁ Π. Ζέρβας (Τσακμάκης). Κάτω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Ἰω. Κατριβάνου (Πετρόγιαννη), ὁ Κων. Ἀθ. Σιώρης μαγαζὶ, πού ἐπώλει ἐκτὸς τῶν ἄλλων βογιές καὶ λίγα φαρμακευτικά. Στὰ Χρονεῖκα εἶχον κατὰ καιροὺς μαγαζιά ὁ Φ. Ντούσιας πρὶν γίνῃ δικολάβος στὴ Μεγαλόπολι, ὁ Παν. Ἀγγ. Κουτσουμάρης, ὁ Δημ. Ἀνδριόπουλος (Στέργιος). Πιὸ

πάνω, στὴν ἐκκλησία, τοῦ Ἰωάν. Κώτσιρα καὶ τῶν ἀδελφῶν Παν. καὶ Δημ. Ἰσαντίλη, πού ἔθγαζαν καὶ ἄσπρο φωμί, κυρίως διὰ τοὺς 20 χωροφύλακας, πού ὑπηρετοῦν στὸ Ἰσαρι, ἔχοντες ἐπικεφαλῆς ἀξιωματικὸν (κάποτε εἶχον Ἰλαρχὸν).

Πιὸ πέρα δεξιὰ, τὸ μαγαζὶ τῶν Παρπαῖραιων, ἀπέναντι τὸ πλούσιον μαγαζὶ τῶν Μεντῆδων, πού ἐγύρισαν ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ. Παραπλευρῶς τοῦ γέρο Νικολοῦ Σακελλαριάδη καὶ τοῦ υἱοῦ του Δημητρίου. Συνέχεια τοῦ Ἄθαν. Νια-

Ἄνδρ. Μεντῆς

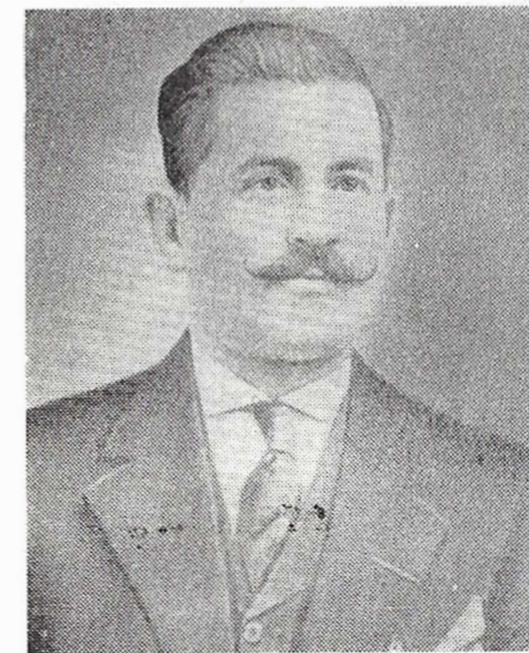

Ἰω. Τίτσος (Ἡλιόπουλος)

ούρη, τὸ ὁποῖον διεδέχθη ὁ Ἄνδρ. Στριγγλῆς, ὁ Θ. Γιαλαμᾶς καὶ σήμερα αἱ ἀδελφοὶ Κονταξῆ. Πρὸς τὴν θύση τοῦ Λουκά Κώτσιρα, ἀπέναντι στὸ ἀλῶνι τοῦ γέρο Κωνσταντῆ Ἰσαντίλη, πιὸ πέρα τῶν Ν. Μεντῆ καὶ Στ. Γαλάνη καὶ τέλος τοῦ Ἰω. Πέρρου (Περρόγιαννη).

Πρὸς τὸν δρόμον τοῦ Σταθμοῦ εἶχε μαγαζὶ ὁ Λυμπ. Σάρρας, πού πωλοῦσε καὶ ὑφάσματα.

Καφενεῖα ἦσαν πρῶτο καὶ καλύτερο τοῦ Οἰκονομοπούλου ἡ Σολᾶ, ἡ μάλλον τῆς Σολοῦς, διότι αὐτὴ τὸ διηύθυε. Ἄλλο τῶν Παρπαῖραιων (Κουντάνη-

Ἰωάν. Πέρρος

Ἄντ. Βουζίας

δων), έναντι τῆς ἐκκλησίας, στὸ κελλί. Τρίτο τοῦ Ζήκου Παπανδρέου, τέταρτο τῆς Τσοκανίνας, ποὺ ὑπάρχει καὶ σήμερα. Ἄλλα, ἀργότερα, τοῦ Σωτηροπούλου, Ν. Ρούπα (Σιασιάγκα) καὶ τοῦ Ἰω. Πέρρου, ποὺ ἦταν μαζὶ καὶ παντοπωλεῖο.

Ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, τὸ ἕνα τοῦ Κ. Ρούπα (Μαργαῆ), τὸν ὁποῖον διεδέχθη ὁ υἱός του, καὶ τὸ ἄλλο τοῦ Πάνου Ντόρντα. Ἦσαν ἀκόμη τοῦ Ν. Γιαννοπούλου, ποὺ τὸν διεδέχθη ὁ υἱός του Ἀνδρέας, καὶ τοῦ Ἀπ. Γ. Σωτηροπούλου.

Ἐπιδιορθωτὰ ὑποδημάτων ἦσαν οἱ Ν. Ἐηταβελόνης καὶ Ἀθαν. Φωτόπουλος (Τρομάρας).

Σιδηρουργεῖα εἶχον οἱ Ἰω. Γιαννόπουλος (Μαστρογιάννης), Πέτρος Ἐηρόκωστας (γαμβρός ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ πρώτου), Βασ. Ἀσ. Ἐηρόκωστας, Γ. Ἐηρόκωστας (Κούνουπας), Ἀριστ. Π. Ρούπας (Παραλιᾶς) καὶ Ν. Παν. Σάρρας.

Ἐξ ἀριστερῶν: Δημ. Τσαντίλης, Κων. Τσαντίλης καὶ Παν. Τσαντίλης

Ἰω. Κότσιρας

Διὰ τοὺς σιδηρουργοὺς ἤρχοντο πελάται γεωργοὶ ἀπὸ Βάστα, Γαράντζα, Καρυές, Κραμποδὸ καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ γύρω χωριά.

Ἄλλη μεγάλη συντεχνία ἦταν τῶν μαραγκῶν. Ἀνώτερος ὄλων ἦτο ὁ Ἀποστ. Ἀποστολόπουλος (Πατσαντζής), σχεδὸν λεπτουργός (εἶχε ἐργασθῆ καὶ εἰς τὸ σκάλισμα τοῦ τέμπλου τῆς ἐκκλησίας μας). Ὁμοίως οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ τοῦ Ἀλέξης, Νικόλαος καὶ Ἡρακλῆς. Εἰργάζοντο καὶ εἰς τὴν Μεσσηνίαν μέχρι καὶ τῆς Πυλίας ἀκόμη.

Ἄλλοι μαραγκοὶ ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ Βασίλειος καὶ Νικολὸς Ἀγγ. Κουτσου-

Ἀριστ. Ρούπας (Παραλιᾶς) μετὰ τῆς συζύγου του

μάρης. Μαζὶ των εἰργάσθη καὶ ὁ Ἰωάν. Γκοιμήσης (Τσανόγιαννης). Ἀκόμη οἱ Πανάγος Κονταξῆς (Λύγδας), οἱ ἀδελφοὶ Θεόδ., Κων. Οἰκονομόπουλος καὶ Ἀλέξης Οἰκονομόπουλος. Οἱ ἴδιοι ἠργάζοντο καὶ ὡς θαγενάδες καὶ στὴν Μεσσηνία ἀκόμη. Εἰδικοὶ θαγενάδες ἦσαν ἀκόμη οἱ Ἰω. Γ. Δρακόπουλος καὶ Ἀριστ. Ντόρντας.

Κτίσται ἦσαν ὁ Ἀθαν. Σεντής καὶ Πᾶνος Μπαλούμης. Σαγματοποιοὶ ἦσαν οἱ Δ. Βουζίκας (ὁ Περίδρομος) καὶ Ἰωάν. Π. Δρακόπουλος (Σαμπαράνης).

ΓΡΗΓ. Ν. ΚΑΡΑΛΗΣ

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ

Πρό και μετά τὸ 1821.- Ἄθροια ἀποδημία ἀπὸ τοῦ ἔτους 1890.- Ἐργατικοὶ καὶ φιλοπάτριδες οἱ ξενητεμένοι Ἰσραῖοι. - Συμπεράσματα

Τὸ Ἰσραὶ εἶναι ἀπὸ τὰ λίγα χωριά τῆς Ἀρκαδίας, πού ἐτροφοδότησαν τόσον πλούσια τὴ μετανάστευσι.

Κατὰ δεκάδες οἱ Ἰσραῖοι, ἡ ἀφρόκρεμα τῆς νεολαίας, τὸ υγιέστερο δυναμικὸ τοῦ χωριοῦ, ἐτρέπετο πρὸς τὴ μετανάστευσι ἀπὸ τὸ 1890 κυρίως.

Ἦταν τότε ἐμαδικὴ ἢ φυγὴ, πραγματικὸ φαινόμενο, ἀναγκαῖο κακό.

Ἡ μετανάστευσις ἀποτελοῦσε τὴ μοναδικὴ διέξοδο τοῦ πλεονάζοντος πληθυσμοῦ, πού δὲν μποροῦσε, λόγῳ τοῦ φτωχοῦ ἐδάφους, νὰ ζήσει στὸ στενὸ χῶρο τῆς ὄρεινῆς καὶ ἄγονης περιοχῆς τοῦ χωριοῦ μας.

ΠΟΤΕ ΑΡΧΙΖΕΙ;

Δὲν μποροῦμε νὰ προσδιορίσωμε ἀκριβῶς τὸν χρόνο, πού ἀρχίζει ἡ μετανάστευσις τῶν Ἰσραίων.

Ἐνα μικρὸ στοιχεῖο μᾶς δίνει παλαιὸ κείμενο, πού ἀναφέρεται σὲ Ἰσραῖο ἀγωνιστὴ τοῦ 1821.

Ἀπὸ ἐκεῖ πληροφοροῦμαστε πὺς ὁ Ἀναστάσιος Γιαλαμᾶς, πού πῆρε μέρος στὴν Ἐπανάστασι, ἦταν πρὸ τῆς ἐξεγέρσεως μετανάστης στὴ Σμύρνη καὶ ἔσπευσε, ὅταν τὸ ἔθνος ξεσηκώθηκε κατὰ τοῦ κατακτητῆ, νὰ ἔρθῃ στὴν Ἑλλάδα.

Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, λοιπόν, εἶχε ἀρχίσει ἡ μετανάστευσις τῶν Ἰσραίων.

Μετὰ τὴν ἐπανάστασι ἔχομε τοὺς πρώτους Ἰσραῖοι, πού ἀποδημοῦν στὴν Ἀθήνα: εἶναι οἱ Τσαγκογιωργαῖοι, τοὺς ὁποίους βλέπομεν ἐμπόρους περὶ τὸ 1850 στὴν ἑλληνικὴ πρωτεύουσα.

Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ μεταναστεύουν στὸ ἐξωτερικὸ ὁ Κων. Δ. Σακελλαριάδης, γιαντρός, στὴ Σμύρνη, ὅπου ἔσκησε εὐδοκίμως τὸ ἐπάγγελμα του, καὶ ὁ Νικ. Ἀθ. Καραλῆς στὴ Σμύρνη ἀρχικῶς καὶ μετὰ στὸ Κάϊρο καὶ Ἀλεξάνδρεια.

Τὸ μεγάλο ὅμως ρεῦμα τῆς ἀποδημίας ξεσπάει ἀπὸ τὸ 1890.

Πρῶτοι μετανάσται ἦσαν ὁ Κων. Ἀθ. Μεντῆς (Καραγιάννης) τὸ 1894 καὶ ὁ Ἀνδρέας Π. Μεντῆς τὸ 1896.

Ἀκολουθοῦν στὰ ἐπόμενα χρόνια οἱ Βασ. Ἀ. Μεντῆς, Βασ. Δ. Μεντῆς, Κων. Γ. Δρακόπουλος (Πονηρός), Κων. Ἀσ. Σεντῆς κ.ἄ.

Μετὰ τὸ 1900 εἶναι ἀθροῖα ἢ μετανάστευσις, τὰ σπίτια ἀραιώνουν καὶ συγκινητικὲς σκηνὲς ἀποχωρισμοῦ ἐκτυλίσσονται στὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ Ἰσραὶ.

Οἱ πρῶτοι μετανάστες, χωρὶς ἐφόδια, χωρὶς μὀρφωσι καὶ γλῶσσα, δοκιμάζουν τεράστιες δυσκολίες καὶ ἀπογοητεύσεις στὴν νέα πατρίδα τους. Ἡ ἐργασία εἶναι σκληρὴ. Τὸ περιβάλλον ἄγνωστο καὶ ξένο. Διαγουν ζωὴ πολὺ δύσκολη.

Ἄλλως δὲν ἀπογοητεύονται. Ἐργάζονται μὲ πείσμα καὶ ὄρεξι. Δημιουργοῦν μὲ τὸν ἰδρωτὰ καὶ τὶς οικονομίες τοὺς μικρὲς περιουσίες. Βοηθοῦν πίσω τὰ σπίτια τους, παντρεύουν ἀδερφές, σπουδάζουν ἀδερφοὺς.

Κυλοῦν τὰ χρόνια. Ἐρχονται οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι, πού ἠλεκτρίζουν τοὺς Ἕλληνας, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ἴδια ἐθνικὰ αἰσθήματα δοκιμάζουν καὶ οἱ ξενητεμένοι Ἰσραῖοι. Πρῶτοι στὸ ἐθνικὸ προσκλητήριον. Παίρνουν μέρος στὸν πόλεμο, καὶ μετὰ τὴ λῆξι τοῦ ξαναγυρίζουν πολλοὶ στὴν Ἀμερικὴ.

Ἀρχίζει νέα περίοδος ἐργασίας, προόδου καὶ οικονομικῆς ἀνθίσεως γιὰ τὸ χωριό. Μεταναστευτικὰ κέντρα εἶναι ἡ Οὐάσιγκτον, ἡ Ν. ὸρκη, Πίτσμπουργκ, Ρίτσιμον, Ἰνδιάννα, Μόντρεαλ κλπ.

Τὸ Ἰσραὶ, μετὰ τὸ 1922 κυρίως, παίρνει ἄλλη ὄψι. Νέα σπίτια ἀνεγείρουν οἱ μετανάστες Ἰσραῖοι. Καὶ ξέχωρα ἀπὸ αὐτὰ καὶ τὸ περίλαμπρο Δημοτικὸ Σχολεῖο (1928).

Κάποια ὕψεις στὴ μετανάστευσι σημειώνεται μετὰ τὸ 1930 μέχρι τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου.

Πῆρε πάλι μεγάλες διαστάσεις ὅταν ἐτελείωσε ὁ πόλεμος καὶ ἡ ζωὴ στὴν ὑπαιθρο ἔγινε βασανιστικὴ.

Ἡ μεταπολεμικὴ μετανάστευσις, ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, ἔδωσε τὴ χαριστικὴ βολὴ στὴν ὑπαρξί τοῦ χωριοῦ, πού εἶχε ἀρχίσει νὰ καταρρέῃ μετὰ τὸ 1935 περίπου. Ἐφυγαν οἱ νέοι πρὸς τὴν Ἀθήνα, Ἀμερικὴ καὶ Καναδᾶ. Τὸ ξεσκήνωμα ἦταν γενικὸ. Νέοι, νέες καὶ ἠλικιωμένοι ἀκόμη πῆραν τὸν δρόμο τῆς ξενιτιάς.

Προκαλεῖ τὴν πιὸ ὀδυνηρὴ ἐντύπωσι τὸ θέαμα τοῦ χωριοῦ μας μετὰ τὴν ἐγκατάλειψι αὐτῆ. Περιφνημες περιουσίες, πού ἐδημιουργήθηκαν μὲ σκληρὴ ἐργασία, ἐγκάταλείφθηκαν στὴ τύχη τους. Κτήματα ζηλευτά, ἀμπέλια, κῆποι, ὠραία σπίτια ἐρήμωσαν καὶ ἐμανταλώθηκαν.

Μόνον ὅσοι δὲν μποροῦσαν, δὲν ἔφυγαν ἀπὸ τὸ Ἰσραὶ!...

Ὁμιλος Ἰσραίων τοῦ Ρίτσιμοντ. Ἐξ ἀριστερῶν: Γ. Κ. Οἰκονομίουπουλος, Ἀπ. Ἰ. Δρακόπουλος, Κων. Ἰ. Κουτσουμάρης, Ἀθ. Θ. Ζορμπᾶς καὶ ἓνας Ἰθακῆσιος.

Οι μεταγενέστεροι θα αδυνατούν να πιστέψουν ότι κάποτε το Ίσαρι είχε 2.000 περίπου κατίκους και ξεσφύζε από ζωή, κίνησι και χαρά...

Αυτή τήν ευτυχισμένη ζωή, πού ζήσαμε και άφησε τόσο γλυκειές ά-

ναμνήσεις σέ μᾶς τούς παλιούς, νοσταλγοῦμε...

Υπολογίζεται ότι ο αριθμός των μεταναστευσάντων στην Αμερική Ίσραίων υπερβαίνει τούς 550. Άπ'

Βασ. Παν. Κυριαζής μετά τῆς συζύγου του καί τέκνου των.

αυτούς ἐλάχιστοι (10 περίπου) θα ἐπιζούσιν στό Ίσαρι καί Ἀθήνα καί ἄλλοι 100 - 150 στόν Ἀμερική. Οἱ ὑπόλοιποι 350 ἔχουν ἀποβιώσει ἐδῶ καί στόν Ἀμερική.

Εὐτυχῶς ὅτι οἱ νέοι Ίσραῖοι, τὰ παιδιά τῶν παλιῶν μεταναστῶν, εἶναι ἄξια παιδιά τῶν γονιῶν τους. Σήμερα ὑπάρχουν καί ἐγγόνια καί δι-σέγγονα ἀκόμη στόν Ἀμερική.

Κάθε χρόνο ἔρχονται στόν Ἑλλάδα, προσκυνηταί τῆς μεγάλης πατρίδος, παιδιά τῶν μεταναστῶν. Ὑπάρχει ἀκόμα αὐτή ἡ ἐπαφή, γιατί σιγά - σιγά, ὅταν ἐκλείψουν οἱ παλαιοὶ Ίσραῖοι, θά ἐκλείψη καί αὐτή.

Ἄς ρίξουμε ὅμως καί μιὰ ματιὰ στίς προόδους τῶν Ίσραίων τῆς Ἀμερικῆς καί τῶν παιδιῶν τους.

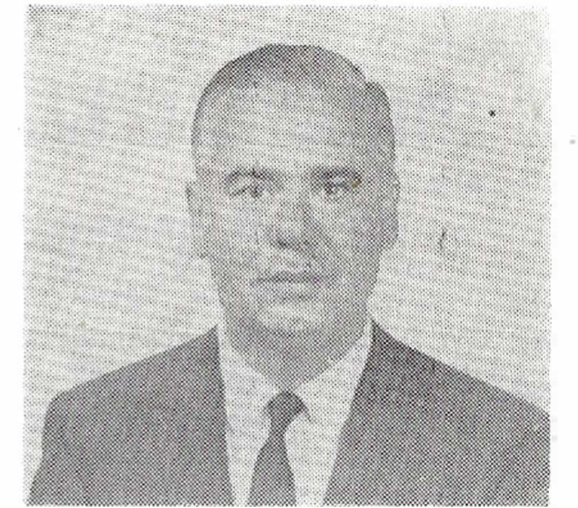
— Ὁ Γεώργ. Π. Πέρρος ἔχει γίνει καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Οὐάσιγκτων. Ὁ υἱός τοῦ Π. Ί. Ξηρόκωστα, στόν Ἰνδιάννα τῶν Η.Π. Α. εἶναι σπουδαῖος πυρινικός ἐπιστήμων.

— Ὁ Γιάννης Ν. Σακελλαριάδης, δικηγόρος, ἔχει ἐξελιχθῆ σέ μεγάλο ἐπιχειρηματία στόν Ἀμερική.

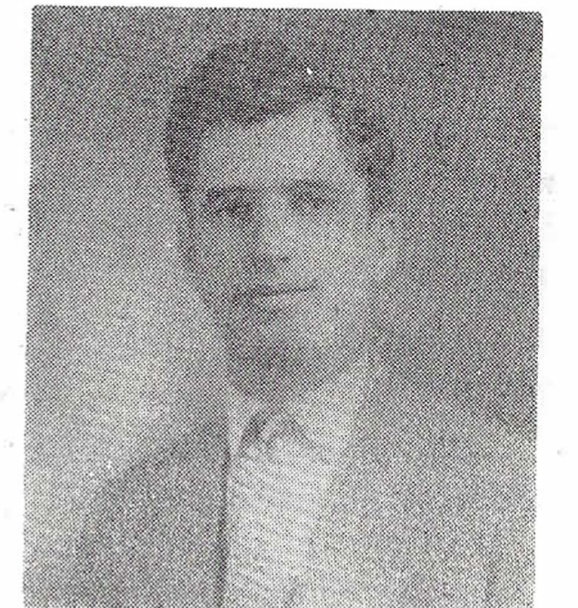
— Ὁ Γεώργιος Ί. Καντῆς ἔχει δύο γιούς γιατρούς:

— Ὁ Παν. Θ. Δρακόπουλος, δικηγόρος καί πολιτικός μηχανικός κατέχει μεγάλη κυβερνητική θέση.

— Ὁ Γ. Τζέμης στό Ν. ὎ρκη ἐδημιούργησε ἀξιόλογη ἐπιχείρησι καί ἐφάνη πολλές φορές εὐεργέτης στό Ίσαρι. Τὸ ἀλεξικέραυνο τῆς ἐκκλησίας εἶναι προσφορά του.

Ἰω. Ν. Σακελλαριάδης (Φοῖνιξ).

Περ. Ἡλ. Κατριβάνος

Γεώργ. Κυρ. Κυριακόπουλος (Καναδάς)

— Ὁ Ἀλέκος Δ. Σιώρης, δικηγόρος στὴ Ν. Ὑόρκη, εἶναι πολύτιμος συμπαραστάτης τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀρκαδίων τῆς ἐκεῖ παροικίας μας.

— Ὁ Ἀσημ. Δ. Σιώρης, ἐπρωτοστάτησε μαζί με ἄλλους Ἰσραεῖτες γιὰ τὴν ἐνίσχυσι κάθε προσπάθειας γιὰ τὸ Ἰσραήλ. Ἦταν ἡ ψυχὴ τοῦ Συλλόγου τῶν Ἰσραεῖτων τῆς Οὐάσιγκτον.

— Ὁ Γιάννης Π. Ξηρόκωστας (XERON), διάσημος ζωγράφος ἐργαζόταν καὶ παράλληλα ἐσπούδαζε τὶς καλὰς τέχνες.

— Οἱ γεωπόνοι Λεων. Ἀνδριόπουλος καὶ Ἀσημ. Ξηρόκωστας, ἐδημιουργήθηκαν στὴν Ἀμερικὴ με συνεχῆ ἐργασία.

— Υἱὸς τοῦ Ἰω. Π. Λάμπρου ἐγενε γιαντρός.

— Ὁ Παν. Εἰδ. Ρουμβούτσος (Ρώμας) ἔχει παιδιὰ γιαντρούς.

Ἐξ ἀριστερῶν Νικήτας Κυριαζῆς (ἢ Φασαρίας), Ἀπ. Ἰω. Δρακόπουλος καὶ Δημ. Ἀγγ. Βελῆς (ἢ Κάϊζερ).

— Παιδιὰ τῶν ἀδελφῶν Π. Σταθοπούλου εἶναι ἐπιστήμονες (ἀρχιτέκτων κλπ.).

— Ὁ Γεώργ. Χρ. Βουρνᾶς, ἐκ μητρὸς Ἰσραεῖτες, τὸ γένος Σιώρης, ἐγενε διαπρεπῆς δικηγόρος στὴν Οὐάσιγκτον.

Ἰπολογίζεται ὅτι πάνω ἀπὸ 100 εἶναι οἱ μορφωμένοι νέοι (ἐπιστήμονες, ἐπιχειρηματίες), ποὺ ἔχουν γονεῖς Ἰσραεῖτες, στὴν Ἀμερικὴ.

Τέλος, οἱ ξενητευμένοι στὸ ἐσωτερικὸ καὶ ἐξωτερικὸ Ἰσραήλ μποροῦν κατὰ προσέγγισι, νὰ κατανεμηθοῦν ὡς ἐξῆς:

Τετρακόσιοι περίπου στὴν Ἀθήνα 8 — 10 οἰκογένειες στὴν Καλαμάτα, 5 περίπου οἰκογένειες στὴ Θεοσύννη.

Στὴν Ἀμερικὴ 550 περίπου (Ἀμερικὴ — Καναδᾶς).

Μιὰ πρωτότυπη μελέτη

Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΙΣΡΑΕΛΙΩΝ

Στατιστικὰ στοιχεῖα. — Πολύπλευρη ἐρευνα τοῦ θέματος. — Ὁφέλησε ἢ ἐβλάψε τὸν τόπο μας; — Συμπεράσματα

ΤΟΥ † ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΝΙΚ. ΚΟΥΤΣΟΥΜΑΡΗ
Δικηγόρου, τ. Διευθυντοῦ τῆς Γεν. Ἀσφαλείας Ἀθηνῶν,
Ἐπιτίμου Προέδρου τοῦ ἐν Ἀθῆναις Συλλόγου Ἰσραεῖτων

Ὁ διαπρεπῆς Ἰσραεῖτες Ἀριστοτέλης Νικ. Κουτσομάρης ἔχει γράψει τὴν πιὸ κάτω μελέτη γιὰ τὴ μεταναστευσι τῶν Ἰσραεῖτων, ποὺ ἐδημοσιεύθη (τὸ 1953) στὴν ἀρκαδικὴ ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν «Ἀρκαδικὸς Τύπος».

Ἡ μελέτη αὐτὴ, πολὺ πρωτότυπη καὶ ἐνδιαφέρουσα, περιέχει ἀναλυτικὰ καὶ ἀκριβῆ στοιχεῖα τῆς μεταναστευτικῆς κινήσεως τῶν συμπατριωτῶν μας καὶ ρίχνει φῶς σ' ὅλες τὶς πτυχῆς τοῦ προβλήματος.

Ὁ ἐκλεκτὸς μελετητὴς ἀνατέμνει τὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ μας, ἐμβαθύνει με συμπόνοια στὶς συνθήκες διαβιώσεως πρὸ 50 καὶ πλέον ἐτῶν καὶ βγάζει τὰ συμπεράσματά του με κρυστάλλινη διαύγεια πνευματικῆς λογικῆς.

«Τὸ Ἰσραήλ εἶναι ἓνα μικρὸ χωριὸ τῆς Ἀρκαδίας, ὀρεινὸ, κτισμένον στὴ πλαγιὰ ἐνδὸς ὑψώματος στὸ ὁποῖον καταλήγουν οἱ ὄροσειρὲς ἀπὸ τὸ Τετράζι καὶ τὸ Λύκαιον, ποὺ περιβάλλουν τὸ λεκανοπέδιο τῆς Μεγαλοπόλεως. Ἡ θέσις τοῦ αὐτοῦ τοῦ ἐξασφαλίζει μιὰ θαυμάσια θέα. Βλέπει κανεῖς ἀπ' ἐκεῖ ὀλόκληρο τὸ λεκανοπέδιο τῆς Μεγαλοπόλεως, τῆς Τριπόλεως, τὸν Ταῦγετο με τὶς πάντοτε χιονισμένους κορφῆς του, τὸν κόσμον

τῆς Μεσσηνίας, ἀκόμη καὶ τὸν κόλπον τῶν Καλαμῶν, ἐκεῖ πρὸς τὸ Νησι τῶν Καλαμῶν.

Ὡς τὰ 1910 εἶχε 1800 περ. κατοίκους. Ἦταν πρωτεύουσα Δήμου, καὶ εἶχε Δημοτικὸ καὶ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο, ποὺ φοιτοῦσαν καὶ παιδιὰ τῶν γύρω χωριῶν.

Γενικὰ ἡ περιφέρεια τοῦ χωριοῦ ἦταν ἄγονη καὶ τὸ εἰσόδημα τῆς χρονιᾶς τῶν χωρικῶν ἦταν πολὺ μικρὸ. Οἱ κάτοικοι ἀποζοῦσαν κυρίως ἀπὸ τὴ Γεωργία καὶ ἐν μέρει ἀπὸ τὴν κτηνοτροφία. Ἐξαιρετικὰ, φιλόπονοι τότε, καλλιεργοῦσαν ὅλες τὶς πλαγιῆς τῶν γύρω βουνῶν. Τὰ μέσα τους ὅμως ἦταν πρωτόγονα. Ὁργωναν τὰ χωράφια με ἀλέτρια σὰν ἐκεῖνα ποὺ περιγράφει στὴ κοσμογονία τοῦ Ἡσίοδος ἢ ἔσκαβαν με τὸν κασιμᾶ τὸ ἔδαφος, γιὰ τὴν πετρῶδες καὶ με λιγιστὸ συνεπῶς χῶμα.

Ἡ μηχανικὴ καλλιέργεια ἦταν καὶ εἶναι ἀγνωστη. Ἀλλὰ καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐφαρμοσθῆ λόγω τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους. Γιὰ λιπάσματα χρησιμοποιοῦσαν, ὅσοι εἶχαν στάνες, ζωϊκὸ λίπασμα. Οἱ ἄλλοι τίποτα. Τὰ χημικὰ λιπάσματα ἦταν ἀγνωστα. Κι' ἐπειδὴ τὰ χωράφια θρίσκονταν 2 καὶ 3 ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριὸ,

οἱ χωρικοὶ σηκώνονταν τὸ φθινόπωρο, τὴν ἐποχὴ τῆς σπορᾶς, 2 καὶ 3 ὥρες νύχτα καὶ ξεκινούσαν νὰ πᾶνε πεζοπορία στὸ χτήμα τους. Τὸ βράδυ ξανάρχονταν πάλι πεζοπορία, ἀργὰ τῆ νύχτα στὸ σπίτι τους. Τὸ καλοκαίρι, στὸ θέρο, ποῦταν καλὸς καιρὸς κοιμώντουσαν στὰ χωράφια, γιὰ νὰ ἀποφεύγουν τὸ πῆγαινε - ἔλα, πρῶτ' καὶ βράδυ.

Τὸ εἰσόδημα τῆς χρονιάς τους ἦταν πολὺ μικρό. Τὸ ἔδαφος ἦταν φτωχὸ καὶ δὲν ἀπέδιδε. Πολλὲς φερές δὲν ἔπαιρναν οὔτε τὸ σπόρο. Τὰ ἄλλα εἰσοδήματά τους ἦταν λιγοστά. Λίγο κρασί, λίγα ἔσπρια καὶ ἀρκετὰ λαχανικά, πού καλλιεργοῦσαν οἱ γυναῖκες τοῦ σπιτιοῦ στοὺς κήπους, πού ἦταν μικροί, γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχε ἀρκετὸ νερὸ γιὰ νὰ καλλιεργοῦν μεγαλύτερες ἐκτάσεις. Καμμὶ κατσίκια γιὰ τὸ γάλα τῶν παιδιῶν καὶ μερικὲς κότες γιὰ τὰ αὐγά καὶ ἓνα χοιρινό, πού τῷτρεφαν ὀλοχρονίς καὶ τῷσφαζαν τὶς ἀπόκριες. Αὐτὰ ἦταν τὰ εἰσοδήματά τους.

Π ΤΟΚΟΓΛΥΦΙΑ

Ἡ προστασία τοῦ Κράτους ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἦταν ἀνύπαρκτη. Οὔτε γεωπόνοι, οὔτε Ἀγροτικὴ Τράπεζα, οὔτε κτηνίατροι, οὔτε δημοσία ἀσφάλεια. Ἡ κοινωνικὴ πρόνοια ἦταν κάτι τὸ ἄγνωστο. Τὰ μόνα κρατικὰ ὄργανα πού ἐμφανίζονταν στὰ χωριά ἦταν ὁ δημόσιος εἰσπράκτορας καὶ οἱ χωροφύλακες πού τὸν συνόδευαν, ἕταν πῆγαινε στὰ χωριά γιὰ νὰ εἰσπράττῃ τὸ φόρο τῆς δεκάτης ἀπὸ τοὺς χωρικούς (τότε οἱ χωρικοὶ πλήρωναν τὸ 10% τῆς παραγωγῆς τους σὰν φόρο στὸ Κράτος).

Μὴ ἔχοντας ἔτσι οἱ χωρικοὶ οὔτε τὸ σιτάρι τῆς χρονιάς γιὰ νὰ θρέ-

ψουν τὰ παιδιά τους, ἀναγκάζονταν νὰ δανείζονται ἀπὸ τοὺς τοκογλύφους, θάζοντας ὑποθήκη τὰ χτήματά τους ἢ προπουλῶντας στὸ δανειστή τὴ μέλλουσα σοδειά τους. Οἱ τόκοι τότε ἦταν δυσβάσταχτοι. Καὶ 100% καὶ 200%, ὅσο βαστοῦσε ἡ ψυχὴ τῶν τοκογλύφων. Νόμος πού νὰ τιμωρῆ τὴν τοκογλυφία δὲν ὑπῆρχε.

(Ὁ πρῶτος νόμος πού καθώρισε τὸν τόκο σὲ 8% καὶ δίωξε τὴν τοκογλυφία, ψηφίστηκε στὰ 1911 ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση Βενιζέλου. Τὸ νομοσχέδιο τὸ εἰσήγαγε στὴ Βουλὴ ὁ ἀλησμόνητος Ν. Δημητρακόπουλος, τότε Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης, πού ἦταν κι' αὐτὸς Ἀρκάς, κι' ἤξερε, τι τραβοῦσε ἡ φτωχολογία τῆς Ἀρκადίας ἀπὸ τοὺς «λύκους» τῆς τοκογλυφίας. Μὲ τὸν νόμον αὐτὸν ἀποσβέστηκαν ὅλα τὰ χρέη τῶν χωρικῶν, γιὰτὶ ὠρίζε πὼς κάθε ποσὸ πού εἶχε πληρωθεῖ μέχρι τότε ἀπὸ τοὺς ὀφειλέτας εἰς τόκους, ἐλογαριαζόταν ὅτι ἐπληρώθη ἔναντι τοῦ κεφαλαίου. Κι' ἐπειδὴ ὅλοι οἱ χωρικοὶ εἶχαν καταβάλει τόκους ὑπέρογκους, ὅλα τὰ ποσὰ αὐτὰ καταλογίσθηκαν ὡς κατωβολαὶ ἔναντι τοῦ κεφαλαίου, κι' ἔτσι ὅλα τὰ χρέη ἀποσβέστηκαν. Πραγματικὴ «σεισάχθεια» ἦταν γιὰ τοὺς χωρικούς μας ὁ νόμος αὐτός. Χάρις σ' αὐτὸν καὶ στὸν ἄλλον περὶ «Δήμων καὶ Κοινοτήτων» πού ἐψηφίσθηκε ἐπίσης στὰ 1911, κατήργησε τοὺς Δημάρχους τῶν μικρῶν ἀγροτικῶν περιφερειῶν καὶ εἰσήγαγε τὸν θεσμό τῶν Συμβουλιῶν καὶ Κοινοτήτων κατὰ χωριό, οἱ χωρικοὶ μας ἀπελευθερώθηκαν ἀπὸ δυὸ σκλαβιές: Τὴ σκλαβιά τῶν τοκογλύφων καὶ τὴ σκλαβιά τοῦ βλαχοδήμαρχου, πού ἀποτελοῦσαν τοὺς πιὸ δυνατοὺς κομματικούς παράγοντας τῆς ἐποχῆς ἐκεί-

νης. Τὰς ψήφους τῶν χωρικῶν, πού εἶχαν ἀπὸ τὴν διπλὴ ἐπιρροή τους — τοῦτοκογλύφου καὶ τοῦ Δημάρχου — ἐκμεταλλεύονταν μὲ κάθε τρόπο. Σ' αὐτὴ τὴν αἰτία ὀφείλεται ἡ κομματικὴ συναλλαγὴ καὶ ἡ πάσης φύσεως διαφθορὰ τῆς Δικαιοσύνης, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὑπέφερε ὁ τόπος καὶ ἀπὸ τὴν ὁποῖα τὸν ἀπήλλαξε ὁ Βενιζέλος, ἕταν στὰ 1910 ἀνέλαβε νὰ πραγματοποιήσῃ τὶς ἀρχές τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1909. Ἀλλὰ τὸ ξερρίζωμα τῆς διπλῆς αὐτῆς Λερναίας ὕδρας δὲν ἦταν εὐκολο. Οἱ δυὸ αὐτοὶ παράγοντες — οἱ τοκογλύφοι κι' οἱ Βραχοδήμαρχοι — συσπειρώθηκαν καὶ ἀποτέλεσαν τοὺς πρῶτους πυρῆνας πού ἀντέδρασαν μὲ φανατισμὸ κατὰ τῆς ἀναμορφωτικῆς προσπαθείας τοῦ μεγάλου κυβερνήτου. Ἀπὸ μιὰ εἰδικὴ ἔρευνα πού ἔχω κάμει, ἔχω διαπιστώσει ὅτι τὰ πρῶτα φανατικὰ στελέχη τῶν ἀντιπάλων τοῦ Βενιζέλου κατὰ μεγάλο ποσοστὸ, σὲ κάθε χωριὸ τῆς ὑπαίθρου ἦταν οἱ παλαιοὶ τοκογλύφοι καὶ οἱ πρῶην Δήμαρχοι).

Κι' οἱ κλητῆρες τῆς Δημ. ἀστυνομίας (πού μέχρι τὸ 1905 διωρίζονταν ἀπὸ τὸν Δήμαρχον δηλ. τὸ τοκογλύφο) — κατὰ προτίμησι ἀπὸ τὰ πρωτοπαλλήκαρα βέβαια τοῦ κόμματος — τὸν ἔσερναν κακῆ κακῶς στὰ μπουντρούμια καὶ στὰ δικαστήρια καὶ τὸν ρήμαζαν...

ΔΥΣΤΥΧΙΑ

Γιὰ ν' ἀποφύγουν τοὺς ἐκπλειστηριασμοὺς τῶν χτημάτων καὶ τῶν σπιτιῶν τους ἀναγκάζονταν οἱ χωρικοὶ ἐπὶ χρόνια νὰ κάνουν τὸ ἐξῆς: "Ὅσοι εἶχαν μικρὰ ἀγοράκια ἀπὸ 12 - 15 χρονῶν, τὰ παράδιναν ἔναντι ὀρισμένου ποσοῦ, πού εἰσέπραττον προκαταβολικά, σὲ κάτι ἐπιχειρηματίες,

πού ἦταν ἐγκατεστημένοι στὴν Ἀθήνα, νὰ ἐργαστοῦν μαζύ τους, γιὰ νὰ θγάλουν τὸ πατρικὸ χρέος. Καὶ ἀπὸ τότε ὁ ἐπιχειρηματίας αὐτὸς τάπαιρνε μαζὶ του καὶ τὰ ὑποχρέωνε νὰ ἐργάζονται γιὰ λογαριασμὸ του. Τὰ ἐγκαθιστοῦσε δέκα - δέκα σὲ τίποτε ὑπόγεια στὴν Ἀθήνα κι' ἀπὸ τὰ χάρματα τάστελνε νὰ κουβαλοῦνε ψώνια ἀπὸ τὴν ἀγορὰ στὰ σπίτια ἢ νὰ ἐργάζονται λουστράκια, στὰ σταυροδρόμια μὲ τὰ κασελάκια. "Ὅ,τι ἔβγαζαν ἀπὸ τὴ δουλειά τους, ἔπρεπε τὸ βράδυ νὰ τὰ παραδίδουν σ' ἄφεντικό. Ἀλλοίμονο σ' ἐκεῖνο πού ξύδευε γιὰ κανένα κουλοῦρι ἢ γιὰ καμμιά λιχουδιὰ παιδιάτικη καὶ τὸ μάθαινε τ' ἄφεντικό. Ἐπεφτε ξύλο ἀλύπητο. Καὶ τὰ κακόμοιρα τὰ παιδιά ὑπόφερναν ἀγόγγυστα τὴ ζωὴ αὐτῆ, γιὰτὶ ἤξεραν πὼς ἔτσι ἐξασφάλιζαν τὸ ψωμάκι τῆς μανούλα τους καὶ τῶν μικρότερων ἀδελφῶν τους, πού ζούσαν στὸ χωριό.

(Γιὰ τὴν προστασία αὐτῶν τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ἄλλων ὀρεινῶν χωριῶν τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως κλπ., πού ἐμισθώνετο κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἡ δουλειά τους, κι' ἦταν κατὰ κανόνα ἔξυπνα, ἐργατικά καὶ πρὸ παντὸς τίμια, ἰδρύθηκε ἡ Σχολὴ Ἀπόρων Παίρων Παρνασσοῦ, στὴν ὁποῖαν, πολλὰ ἀπ' τὰ παιδιά αὐτὰ βρῆκαν στέγη, καὶ τὴν εὐκαιρία νὰ μὴν μείνουν ἀγράμματα).

"Ὅταν ὅμως ἔφυγαν οἱ πρῶτοι μετανάστες γιὰ τὴν Ἀμερικὴ, κι' ἔγραψαν ὀπὸ κεῖ πὼς ὑπάρχει δουλειὰ καὶ πρὸ παντὸς ἅμα ἔστειλαν τὰ πρῶτα ἐμβάσματα στοὺς δικούς τους, ὅλα αὐτὰ τὰ λουστράκια κι' ὅλα τὰ παιδιά τοῦ χωριοῦ ἀπὸ 14 χρόνων κι' ἀπάνω ξεσηκώθηκαν χρόνο μὲ τὸ χρόνο κι' ἔφυγαν γιὰ τὴν Ἀμερικὴ.

213 νέα παιδιά έχουν μεταναστεύσει από τότε από το "Ισαρι κι' έπηγαν:

Στις Ήν. Πολιτείες	208	—	97,7%
στον Καναδά	2		
στο Μεξικό	1	—	2,3%
στην Ν. Αφρική	2		

Σύνολον 213 — 100%

Το 97,7% δηλαδή μετανάστευσε σε διάφορες πόλεις των Ήνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, μα οι περισσότεροι καταστάλαξαν στην Ουάσιγκτων και στη Ν. Υόρκη. Σ' ένα ταξίδι μου στην Αμερική στα 1940 βρήκα στην Ουάσιγκτων τους περισσότερους από τους συνομιλήκους μου, που πηγαίναμε μαζί στο Δημοτικό, ενώ όταν επιστρέφοντας πήγα στο "Ισαρι για να εκτελέσω διάφορες παραγγελίες τους, δεν βρήκα παρά ελάχιστους. "Όλοι σχεδόν είχαν μεταναστεύσει.

Η μετανάστευσις άρχισε μετά τον πόλεμο του 1897.

Τότε (στα 1897) μετανάστευσαν 4, (1,4%). Μεταξύ 1898 - 1900 (μέσα σε 3 χρόνια δηλ.) μετανάστευσαν 16 (7,6%). Μεταξύ 1901 - 1912 (μέχρι δηλ. του Βαλκ. πολέμου μετανάστευσαν 121, (56,9%), στα 1913 κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων, 0, (0%), στα 1914 και 1915 αμέσως μετά τους Βαλκαν. πολέμους 50 (23,7%), στα 1916 - 1920 13, (6,1%), στα 1921 - 1952 σε 30 χρόν. μετανάστευσαν 9, (4,

Το μεγαλύτερο ποσοστό, δηλ. 56, 3%).

9% μετανάστευσε μεταξύ 1900 και 1912, πρό των Βαλκανικών πολέμων. Χαρακτηριστικό είναι ότι στα 1913 δεν μετανάστευσε κανένας. Αντίθε-

τα ήλθαν πολλοί, έλαβον μέρος στους πολέμους κι' όταν αποστρατεύθηκαν ξαναγύρισαν στις δουλειές τους στην Αμερική κι' έστειλαν και σ' άλλους συγγενείς τους τους ναύλους να μεταναστεύσουν στην Αμερική. Γι' αυτό και στα 1914 και 1915, αμέσως δηλ. μετά τον Βουλγαρικό πόλεμο έφυγε από το "Ισαρι για την Αμερική ένας σημαντικός αριθμός 50 νέων, που αντιστοιχεί στα 23, 7% του συνόλου μεταναστών.

Από εκεί κι' έπειτα ο αριθμός των μεταναστευόντων έλαττώθηκε. Αρχικά μόν λόγφ των περιοριστικών μέτρων της Αμερικής, αργότερα δέ και για ένα ακόμη λόγο: Γιατί χρόνο με το χρόνο, όλο και χαλαρώνονταν οι δεσμοί των αρχικών μεταναστών με το χωριό. Αυτοί παντρεύονταν και φτιάχναν δικές τους οικογένειες στην Αμερική. Από το χωριό εξέλιπαν οι γονείς κι' άλλοι δικοί τους κι' έτσι σιγά - σιγά αποξενώνονταν έπ' αυτό. Αλλά ποτέ δεν τó λησμονούσαν. Ζούσαν με τή νοσταλγία του. Και πονούσαν και το χωριό και τους ανθρώπους του. Έστελναν έμβάσματα κι' έφτιαξαν ένα πολύ καλό Δημοτικό σχολείο για τα παιδιά. Διόρθωσαν τήν εκκλησίαν και στάθηκαν ένισχυται του χωριού σε κάθε του γενικώτερη ανάγκη. Ο ταχυδρόμος έφθανε κάθε βράδυ με πάκα τά γράμματα από τήν Αμερική. "Όλοι έστελναν χρήματα να επισκευασθῆ τó πατρικό τους σπίτι ή να χτιστῆ καινούργιο, να παντρευτούν οι αδελφές τους. "Όσοι είχαν δανειστεί τά έξοδα του ταξιδιού τους, τά ξώφλησαν με τó παραπάνω στο πρώτο χρόνο.

Από τους 213 νέους που μετανάστευσαν έμειναν όριστικά στην Αμε-

ρική οι 151 δηλ. τά 70,9%, έγύρισαν στο χωριό οι 62 δηλ. τά 29,1%. Σύνολον 213 δηλ. (100%).

Αλλά και από όσους γύρισαν στο χωριό, ένα σημαντικό ποσοστό έπασχαν αυτοί ή τά μέλη τῆς οικογενείας τους από θαρειές και άνιάτες αρρώστειες. Έπασχαν π.χ. από φυματίωσι 10, καρδιακή πάθησι 1, και πάθησι των ματιών 1. Έπί πλέον από τά μέλη των οικογενειών τους: Έπασχαν από φυματίωσι, σύζυγ. 1 και τέκνα 12, έπιληψία τέκνα 1, φρενοδλάβεια τέκνα 1.

Δέν αποκλείεται έπομένως και ένα ποσοστό από αυτούς να μῆν επέστρεφαν στην πατρίδα, αν δέν αρρώσταιναν.

Τό μεγάλο δηλαδή ποσοστό (70, 9%) των μεταναστών δέν πρόκειται να επιστρέψῃ.

Η τωρινή οικογενειακή κατάσταση εκείνων που μετανάστευσαν είναι ή εξής:

Είναι παντρεμένοι κι' έχουν παιδιά στην Αμερική 86, (57%) δέν έχουν παιδιά 24, (15,2%) άνύπαντροι 30, (19, 87%) άγνωστον 11, (8, 11%). Σύνολ. 151 (100%).

Στό χωριό παντρεμένοι κι' έχουν παιδιά 56, (90, 3%) δέν έχουν παιδιά 6, (9, 7%). Σύνολον 62, (100%).

Έπῆραν συζύγους από τó "Ισαρι 64, (30%, από τά γύρω χωριά 35 (16, 4%). Έλληνίδες που γεννήθηκαν στην Αμερική 52, (24,4%). Έένης ύπηκοότητος 13, (6,19%), άγαμοι 34, (16%), άγνωστον 15, (7, 1%). Σύνολον 213, (100%).

Αλλά κι' εκείνοι που έπόμειναν όριστικά στην Αμερική, κι' όσοι ύστερα από χρόνια ξαναγύρισαν στο χωριό, δέν ξέχασαν τους δικούς τους. Και πρό παντός τις άνύπαντρες αδελφές τους.

Είχαν άγαμες αδελφές κι' έστελναν έμβάσματα και τις πάντρεψαν 93, (43,6%). Έχουν ακόμα άγαμες αδελφές 13, (6,1%). Δέν έχουν αδελφές άγαμ. 107, (50,3%). Σύνολον 213 (100%).

Τά 88% δηλ. από τους μετανάστες, που είχαν άγαμες αδελφές στο χωριό, έστειλαν έμβάσματα και ή τις πήραν κοντά τους στην Αμερική και τις πάντρεψαν εκεί με πατριώτες τους μετανάστες ή έστειλαν τήν προίκα τους και τις πάντρεψαν. Μόνον

Τρεις υιοί του Γεωργ. Καντή.